

ca, etc. (Psal. cxviii, 25). Manibus autem capillos evel-
lens, frontemque percutiens, pavimento lacrymarum
guttas aspergens, veniam impetrare poscebat. Cum-
que tempus accederet, quo munus ad altare solebat
offerre, surgens est ingressus. Cum vero obtulisset,
sicuti solitus erat, et intra cancellos stetit, rursus Am-
brosius non acquievit, sed locorum differentiam edo-
cuit. Et primo quæsit quid ibidem exspectaret. Im-
peratore autem dicente, sustinere se sacrorum minis-
trorum præceptionem, per archidiaconum remanda-
vit: O imperator, interiora loca tantum sacerdotibus
sunt collocata, quæ nec cæteri ingredi, nec contingere
permittuntur. Egredere ergo, et hanc exspectationem
cum cæteris habe communem; purpura namque im-
peratores, non sacerdotes facit. Tunc fidelissimus
imperator etiam hanc traditionem gratanti animo
suspiciens remandat: Non audaciæ causa intra can-
cellos mansi, sed hanc consuetudinem in Constanti-
nopolitana urbe esse cognovi: unde ago gratias pro
hujusmodi medicina. Tali ergo et tanta virtute et
præsul et imperator clarebant. Ego namque utrius-
que opus admirari (soleo) illius fiduciam, hujus
obedientiam, id est fiduciam sacerdotis, obedientiam
regis, illius zeli fervorem, hujus fidei puritatem.
Igitur eximium opus nunc narratum est, quod te po-
test excitare, o sanctissima mater, in custodia mul-
tarum virtutum. Hæc enim Theodosii christianissi-
mi principis, et beatissimi Ambrosii pontificis con-
tentio sancta provocat hominem ad sperandum ve-
niam peccatorum, ob quam maxime causam hanc
sanctam contentionem tibi scribere studui. Provocat
etiam ad charitatem, humilitatem obedientiamque
sectandam, quas virtutes in principio hujus admo-
nitionis tuæ dilectioni commendare curavi. De qui-
bus ergo virtutibus te in principio hujus exhortatio-
nis admonui, de ipsis te et in fine admoneo, quatenus
bonum quod cœpisti, perseveranti fine percipias.

A Provocat etiam durum et lapideum cor ad lacrymas
profluendas, incitat ad zeli fervorem. Deprecor vero
dilectionem tuam, ut hunc actum, hanc sanctissi-
mam pœnitentiam piissimi principis, et zelum san-
ctissimi pontificis crebro legas, quia magnus animi
profectus in ea latet. Si itaque ea, quæ sanctitati
tuæ scripsi, prudentissima mater, perficere potueris
opere, id est, si prorsus a te omnia vitia repuleris,
et quæ in hac admonitione narrantur bona, custodire
volueris, scito, quod tuis viribus hoc non facias, sed
inspirante et adjuvante, qui dicit in Evangelio:
Sine me nihil potestis facere (Joan. xv, 5). Sed nec
cogitare quidem aliquid boni valemus nisi illo ope-
rante, illo donante, a quo omne bonum procedit.
Audi quoque attente, quid Dominus de hac causa
per Jeremiam prophetam dicit: *Non gloriatur sapiens
in potentia sua, et non gloriatur fortis in fortitudine
sua, et non gloriatur dives in divitiis suis, sed in hoc
gloriatur, qui gloriatur: scire et intelligere et nosse
me* (Jer. ix, 23). Per hæc enim verba cum fumo au-
feretur superbia; quia sapientia et fortitudo et om-
nes opes reputantur in nihilum, et ista et sola gloria-
tio, ut sciat et intelligat quod ipse sit Dominus, qui
facit misericordiam, iudicium et justitiam nostram.
Ex isto quoque loco sumpsit apostolus Paulus, quod
ad Corinthios scripsit: *Fratres, qui gloriatur, in Do-
mini gloriatur* (II Cor. x, 17). Ubi sunt illi, qui di-
cunt hominem proprio arbitrio regi? Ubi sunt illi,
qui dicunt, quod a nobis bonum inchoare possimus?
Nequaquam illud credere debemus, quia nec cogita-
re, quanto minus perficere valemus, nisi ipso Domino
donante. Ergo, si Domini gratia largiente bonum opus
peregiseris, et ea, quæ beatitudini tuæ scripsi, perfe-
ceris, non tuis viribus, non tuis meritis hoc tribuas,
sed illi qui in te operatur et velle et perficere pro
bona voluntate, cui est honor et potestas, et impe-
rium per infinita sæcula sæculorum. Amen.

ANNO DOMINI DCCCCLXV.

SANCTUS BRUNO

COLONIENSIS ARCHIEPISCOPUS

NOTITIA HISTORICA IN SANCTUM BRUNONEM

(Apud Fabric. Bibl. med. et inf. Lat.)

BRUNO, Henrici Aucupis filius et Othonis Magni imperatoris frater, Coloniensis, ab anno Christi 953 ad 965 archiepiscopus. Huic *commentarios in Pentateuchum* alii tribuunt, quales habentur editi sub nomine Brunonis Herbipolensis, et de quo jam dixi, Astensis. Sixtus vero Senensis lib. iv Biblioth. s., pag. 270, testatur in Bibliotheca Bononiensi Prædicatorum exstare ms. hujus Brunonis *Commentarium in quatuor Evangelia*, quo testatur se illa post Pentateuchum Moysis, ut nova veteribus jungeret, illustrasse.

VITA SANCTI BRUNONIS

AUCTORE RUOTGERO CLERICO COLONIENSI.

(Apud Pertz, Monumenta Germaniæ historica. — Script. tom. IV, p. 252.)

Vitam Brunonis optimi viri, animo factisque ad Ottonis fratris magnitudinem proxime accedentis,

amicus ei et in cathedra Coloniensi successor Folcmarus sive Poppo (1906-9), Ruotgero clerici Coloniensi (1910) et præcipuo defuncti familiari et comiti (1911) scribendam injuxit. Quo munere vir talibus amicis dignus, litterarum Romanarum (1912) et Græcarum peritus, iudicio rectus (1913) rerumque calamo tradendarum apprime gnarus, absque mora functus, librum egregium, et Sigeberto monente luculenter scriptum, qui tamen nonnunquam propter brevitatem intentiori animo legendus est, Folcmaro obtulit. Opus igitur anno 966 aut 967 (1914) intra biennium post Brunonis obitum et paulo ante Widukindi res gestas Saxonias (1915) et Hrotsuithæ panegyricum (1916), quibuscum in laudibus Brunonis congruit, absolutum, præcipuam sibi fidem conciliat, et inter primos ævi illius fontes referendum, statim ut prodiit doctis viris plurimum sese commendavit. Siquidem Folcuinus abbas, in gestis abbatum Lobensium nostrum ad verbum pene ducem secutus est, et Thietmarus Brunonem in cunctis divinitus humanitasque proficitatibus pollentem celebrans (1917), quominus de innumerabilibus tanti viri ingenuis actibus plura proferret, se libro de nobili ejus conversatione scripto prohiberi dicit. Eodem tempore auctor Vitæ Mathildis reginæ (1918) et sæculo post Sigebertus (1919) nostrum exscripserunt, Hermannus Contractus (1920), Ægidius Aureavallis monachus (1921), et Trithemius eum noverant; nec apud Colonienses latuisse auctorem tantis eorum memoriæ titulis commendatum, altera Brunonis Vita testatur, sæculo xiv conscripta, quam Ruotgero præcipue inniti lectores facile advertent. Editionem nostram post priores Surii, Leibnitii et Byei curas ope codicum trium, omnium scilicet qui unquam innotuerunt, instituimus.

1. C. bibl. ducalis Guelferbytanæ mbr. sæc. xi in fol. inter Augusteos 76, 14 signatus qui plerumque per quaterniones littera valde parva exaratus, paginis 63 (1922) complura magni momenti opera historica exhibet, Sigeberti Vitam Deoderici I Mettensis episcopi; fol. 5-18 Vitas Goerici, Clodulfi, Adelberonis II, Romarici abbatis, Amati confessoris, Adelphi abbatis, Mansueti episcopi Tullensis auctore Adzone, quas æque ac easdem in codice regio Parisiensi n. 5294 a Bettone scriptas, ex antiquiore quodam libro fluxisse patet; tum fol. 18-24 Vitam Grodegangi episcopi Mettensis; fol. 25-30 olim Alperti libri de diversitate temporum et de gestis pontificum Mettensium fragmentum exstabant, jam in bibliotheca regia Hannoverana reconditi; fol. 31-36, Aviti, Severi, Evodii, Pauli scripta de Stephano; fol. 36, Bedæ epistola ad Eadfridum de Vita Guthberti; fol. 38, Miracula S. Wigberti; fol. 40, Luciani epistola de S. Stephano leguntur. Unde a folio 43 Ruotgeri Vita Brunonis, sermo in natali S. Pantaleonis, Stephani sermo in natali S. Maurini, translatio S. Maurini et sermo S. Augustini; fol. 49-63, Harigeri et Anselmi gesta pontificum Leodiensium habentur. Folii 63 pars, fol. 64 et aliæ codicis partes vacant. Scribis, quibus tanti libri debentur, corrector successit, qui multa passim emendavit, perperam omissa in margine et in schedulis annexis supplevit; correctorem hunc fortasse Sigebertum Gemblacensem fuisse, conjicere licet, quod tamen manus cum Chronico ejus autographo collata confirmabit aut refellet. Certe Sigeberto codicem hunc ad manus fuisse, operibus quæ continet Sigeberto notis confirmari videtur. Inter quæ Vita Brunonis textum talem præbet, qualem, paucis tantummodo mendis exceptis, Ruotgerus scripserit. Usus erat eo jam ante nos Leibnitius in SS. Brunsw. 1, 273 sqq., sed Surii editione seductus, textum minus bonum et fidum dedit.

2. C. bibl. regis Bruxellensis, olim S. Pantaleonis Coloniensis, jam numeris 329-341 signatus, membranaceus in fol. sæc. xv, quem a. 1826 evolvi (1923) et Bethmannus noster jam in usum nostrum convertit, a Surio (1924) typis expressus est. Exhibet Vitam et miracula S. Pantaleonis, Vitam et translationem S. Maurini auctore Stephano, Vitam et translationem S. Albini, Vitam Mathildis reginæ, testamentum ecclesiæ S. Cecilie, notitiam de constructione monasterii S. Pantaleonis, Vitam brevioris S. Brunonis, Ruotgeri Vitam S. Brunonis, sermones Augustini et Bedæ; et Ruotgeri quidem opus insertis historiis translationum S. Evergisili et Patrocli. Altera Vita magnam partem ex libro Ruotgeri hausta, propter nonnulla tamen aliis fontibus qui hodie latent debita typis vulgari meretur. Exscripsit eam et in capita distinxit Bethmannus.

3. C. bibl. regis Bruxellensis n. 7460, olim Vallicellianæ, Vitas SS. mensium Octobris et Novembris continens, mbr. fol. max. duabus columnis sæc. xiii scriptus, quem adhibitis Surii et Leibnitii editionibus Byeus in Actis SS. Bollandianis mensis Octobris t. IV, 698-790, secutus et præfatione atque commentario committatus est. Delexit eum iterum a. 1839, et in usum nostros converti Bethmannus; textus, multis vocibus omissis, aliis additis, a genuino recedit (1925).

Capitum distinctionem, quæ a Leibnitiana paululum recedit, ex codice 3 acceptam, nonnunquam, prout sententia flagitare videbatur, emendavimus. Codex 1 capita longiora exhibet, sed omissis numeris nonnullis in hac re faciem præferre nequivit.

(1906-9) Idem nomen est. Cf.

(1910) Præf. et cap. 13, *hujus sancti cleri senatus*. — Eum scholarum magistrum fuisse, Leibnitius conjecit; congregationi S. Pantaleonis ascriptum fuisse ex verbis cap. 47, haud necessario efficitur.

(1911) C. 4: « sicut ab ipso. . . hoc sæpius ruminante didicimus; » c. 29, 30, 37: « in acie vidimus; » c. 43: « Wicfrido episcopo, ut ipse testis est; » ibidem inter « clientulos, » archiepiscopi in itinere Gallico comites, fuisse videtur.

(1912) e. g. Terentium novit c. 39.

(1913) Cf. e. g. quæ de Friderico archiepiscopo Moguntino cap. 16, de Heinrico duce ejusque adversariis c. 47 dicit.

(1914) Bruno d. 11 Oct. 965, Folcmarus d. 18 Jul. 967 obiit.

(1915) Nec tamen Widukindus Ruotgeri libro usus, eodem animo Brunonem laudat 11, 36. Cf. I. 31.

(1916) V. 53 sqq. — Cf. et infra vitam Joannis Gorziensis cap. 116.

(1917) II, 15.

(1918) Cap. 9.

(1919) Vita Deoderici c. 1 SS. ecclesiast. c. 430

chronico ad a. 953-965.

(1920) a. 965 neque tamen librum habuisse videtur.

(1921) Gesta epp. Leod. c. 34.

(1922) In eodem volumine alter codex, cujus folia jam numeris 65-156 insigniuntur, habetur, sed a nostro plane diversus, chartaceus scilicet et qui non nisi sæculo xv, exaratus est; hinc errore manifesto totus liber sæculo xv ascribitur in b. m. Eberti nostri catalogo codicum Guelferbytanorum, Archiv. VI. 5.

(1923) Archiv. VII, 407.

(1924) Acta SS. V, p. 701.

(1925) De aliis codicibus qui Ruotgeri opus præbere dicebantur, hæc addimus: C. bibl. regis Bruxellensis n. 982 chart. fol. sæc. xv exeuntis non nisi ex Ruotgeri libro decerpta, iisdem verbis fere semper servatis, exhibet, ideoque a Bethmanno neglectus est. C. bibl. ducalis Guelferbytanæ inter Helmstadienses, n. 353 chartac. in folio sæc. xv, tum codex universitatis Lipsiensis n. 594 et C. regis Monacensis inter Tegernscenses n. 897 mbr. sæc. xiii, ad Ruotgeri opus minime faciunt.

INCIPIT PRÆFATIO VITÆ⁽²²³⁾ DOMNI BRUNONIS COLONIENSIS ARCHIEPISCOPI.

Domino in Christi gratia beatissimo atque in A
omni splendore sapientiæ^{223 a} perfectissimo FOLCMAR-
RO archiepiscopo BUOTGERUS^{223 b}, servorum suorum
ultimus, veræ claritatis gloriam sempiternam.

Imposuit sanctitatis vestræ reverentia super caput
meum gravem quidem sarcinam, sed pro captu par-
vitatæ meæ dulcem admodum et jocundam, videlicet
ut mirabilis et magnifici archiepiscopi Bruno-
nis, qua potuerim sermonis facultate, describerem.
Cui virtus laudem contulit, quam, ut ipse meruit,
styli mei officium implere non potuit. De ipso ta-
men²²⁴ quomodocunque loqui, quia vos jussistis,
delectabile fuit. Qui ab initio sic fuit animatus, ut
non magis sua causa se putaret natum quam nostra
reique publicæ procreatum. Fecit omnino plurima
et prope infinita, quæ digna fuerunt semperna me-
moria; sed non expectet auditor aut a me aut a
quolibet hæc omnia explicanda. Quod si quis fide-
liter et vere agendum promitteret²²⁵, singulos quos
pueritiam prætergressus²²⁶ vixit annos propriis et
his utique spatiosis codicibus insigniret. Æstimo
igitur multos longe lateque hac occupatos industria,
ut gesta ejus his etiam qui post futuri sunt, partim
scribendo, partim commemorando transmittant. Non
enim in una provincia aut in uno negotiabatur regno;
omnium quos adire poterat salutem benevolentiae
atque laboris studiique sui quærebat commercio.

Non²²⁷ desunt plurimi qui hoc laute et prudenter
exsequi possint, cum etsi nulli alii tales valeant
reperiri, in solis²²⁸ ejus discipulis omne studiorum
et eloquentiæ genus adhuc recenti ejus memoria ita
per multa terrarum loca floreat, ut maxima rerum
gestarum insignia non enarrare modo verum et
exornare sufficiat. Quot quantosque de alumnis tanti
viri episcopos, quantos in quacunque ecclesiasticæ
professionis disciplina probatissimos novimus, qui
eum et familiariter noverunt, et perfectius illustri-
bus monumentis vitam ejus declarare potuerunt!
Sed quid sum ego, qui votis vestris, dominorum ex-
cellentissime, ausus fuerim contraire? Feci ergo
quod potui, quomodo potui²²⁹, non præsumens de
scientia, sed fiduciam qualemcunque retinens in
obedientia. In quo, etsi minus possibile mihi visum
est id explere quod aggressus sum, præcepti tamen
vestri dignitatem ita venerari semper et amplecti
animum induxi, ut impossibilitatis meæ oblitus, in
manibus vestris sim oculis et animo totus. Hinc ego
largifluæ²³⁰ pietati vestræ supplico²³¹ ut quod huic
operi meo deest in pompa ornatuque sermonis, sup-
pleat in auribus vestris ejus²³² commendatio, quem
pro merito virtutis tam suaviter amastis. Beatitu-
dinem vestram Deus omnipotens ad salutem nostram
diuissime incolumem²³³ et benevolentem conser-
vare dignetur²³⁴.

INCIPIT VITA DOMINI BRUNONIS ARCHIEPISCOPI⁽²³⁵⁾.

1. Sapientiæ nimirum est, scire unde sit donum C
quod finis accepit²³⁶; ne²³⁷ a se sibi hoc esse, aut
a Deo quidem sed sibi debitum, putet. Si enim quæ-
rimus quid nobis debeatur, nihil invenimus nisi
supplicium. Misericordia autem Dei prærogavit no-
bis gratiam, ut haberet, quibus redderet gratiam
pro gratia; et hoc jam²³⁸ esset debitum, quia Deus
voluit non quia homo meruit. *Quid enim habes*, ait
Apostolus, *quod non accepisti? Si autem accepisti,*
quid gloriaris, quasi non acceperis? (I Cor. iv, 7.) Inef-
fabili igitur providentia bonitatis Dei collatum est
electis ejus, ut et gratis copiosis gratiæ muneribus
ditentur, et tamen hoc ipsum, quo munerantur,
quodammodo per gratiam mereantur; alius sic, alius
vero sic, unusquisque secundum quod in eo operatur

unus atque idem spiritus, divicens singulis prout
vult (I Cor. xii, 11). Soli Unigenito non ad mensu-
ram dat Deus Spiritum. In ipso namque, ut ait Apo-
stolus, *habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*
(Col. ii, 9), membris ejus pro sua cuique volun-
tate partitur; quibus abundanter omnia dat ad
fruendum, videlicet se ipsum, ut sit Deus omnia in
omnibus (I Cor. xv, 28). Dispar hæc claritas et di-
versa donorum largitas nunc est admirabilis quæstio,
quandoque erit honorabilis²³⁹ pulchritudo et orna-
tus domus Domini, de qua dicitur Deo: *Sanctum*
est templum tuum, mirabile in æquitate (Psal. lxiiv,
5, 6).

2. Compertum est nuper a plurimis in venerabili
Coloniensis Ecclesiæ archiepiscopo Brunone piæ

VARIE LECTIONES.

²²³ incipit vita 1. 2. ^{223 a} gratia corr. sapientiæ 1. ^{223 b} Rotgerus 2. Rogerus 3. ²²⁴ t. me q. 3. ²²⁵ pro-
mittit 3. ²²⁶ ita L. prægressus 1. 2. 3. ²²⁷ nec 2. 3. ²²⁸ solis corr. scolis (deest discipulis) 3. ²²⁹ q. p.
desunt 2. sed postea corr. ²³⁰ largistua 1. ²³¹ supplico 1. ²³² deest 3. ²³³ colum 1. ²³⁴ d. explicit prolo-
gus, 2. 3. ²³⁵ Coloniensis addit 3. ²³⁶ accipit 2. ²³⁷ nec 3. ²³⁸ ammirabilis 2.

memoriæ, et satis a prudentioribus intellectum, homo homini quid præstet ²⁴⁰, vel excellat ²⁴¹. Cujus plerique ²⁴² dicta et opera, qui ²⁴³ familiarius eum noverant, satis admirari nequibant. Erant enim in uno illo homine res valde dissimiles: natalium nobilitas, honorum dignitas, scientiæ, quæ inflare solet, tanta sublimitas ²⁴⁴, ut nihil supra animi vero et habitus humilitas quantum a sagacioribus discerni potuit, ut nihil infra putares. Nam ²⁴⁵ media charitate constrata sunt. Arridebant ²⁴⁶ ei omnia quæ ad fastum suppeterent, quæ ²⁴⁷ a ²⁴⁸ se semper studiosissime vigilantis ²⁴⁹ manu discretionis abegerat. Ita illud ad oculos hominum, aliud ad testem cordium exhibebat ²⁵⁰. Cujus conversationis exemplo plurimos salubriter institui posse credimus, si eandem strictim a pueritia repetamus. Habent enim in illa mediocres et humiles, unde conualescant: elati B contra et divites, unde obstupescant. Attavorum ejus attavi usque ad hominum memoriam omnes nobilissimi; nullus in eorum stirpe ignotus ²⁵¹, nullus degener facile ²⁵² reperitur; hic tamen omnes, salva augustorum et regum excellentia, omnino perspicacissime lineamentorum gratia, artium gloria, et omnigena animi superabat industria: natus eo tempore (925), quo pater ejus Henricus ²⁵³ rex gloriosus, perdomita ²⁵⁴ barbarorum sævitia, represso etiam intestinæ cladis periculo, diruta magno studio reedificabat, et volentem populum justitiæ frenis in tutissima et optatissima ²⁵⁵ demum pace regebat. Ita nativitatibus ejus tempus jam quasi futura bonæ voluntatis ejus insignia præferabat. Nam cum omne C quod bonum esset ²⁵⁶ vivacissime semper appeteret, pacis donum quasi nutrimentum et ornamentum quoddam cæterorum ²⁵⁷ virtutum sollicitius expetivit, quod bonis omnibus profuturum præscivit. Tranquillitatis enim tempore nutriri ²⁵⁸ debent et solidari virtutes, ut perturbatione qualibet ingruente, a status sui vigore hominem emolliri non desinant.

3 Nimis longum est prosequi ²⁵⁹, quomodo memoratus rex, pater hujus magni viri de quo agimus, ad illam tam gratæ pacis serenitatem pervenerit, cum ipse omnia regni ²⁶⁰ spatia et continuis finitimum incursionibus et gravissimis intercives etiam et ²⁶¹ cognatos dissensionibus concussa et atrociter vexata repererit ²⁶². Hinc etenim sæva Danorum gens terra marique potens, inde centifida Sclavorum rabies barbarorum frendens inhorruit; Ungrorum ni D hilominus insecuta crudelitas, transgressa terminos

A Marahensium, quos sibi non longe ante impia usurpavit licentia, plerasque provincias regni ejus ferro et igne longe lateque vastavit. Dies ante, quam hujus mali materies narrandi ²⁶³ deficeret ²⁶⁴. Trans Hrenum ²⁶⁵ occidentem versus nobis omnia rebellabant, ipsi certe regni adhuc angusti ²⁶⁶ principes in sua viscera pene irremediabiliter sæviebant; quæ omnia vel resecare vel sanare ²⁶⁷ nemo nisi præcipua virtute et singulari præditus industria posset. Sed post aliquantulum ²⁶⁸ temporis tantus timor per gratiam divinam invasit extraneos, ut nihil unquam eis esset formidabilius; tantus amor colligavit domesticos, ut nihil unquam in quolibet potentissimo regno conjunctius videretur.

4. Eo tempore (929) generosa regum proles, annos circiter quatuor habens, liberalibus litterarum studiis imbuenda ²⁶⁹ Baldrico venerabili episcopo, qui adhuc superest (1926), Trajectum missa est. Ubi cum ipse disciplinabiliter ²⁷⁰, ut puta bonæ indolis puer, ingenio sagaci proficeret, invisa Normannorum ²⁷¹ tyrannides ²⁷² quasi ²⁷³ per hujusmodi obsidem aliquantum refriguit, et Ecclesiæ demum cæteraque ²⁷⁴ ædificia, quorum ruinæ vix existerant ²⁷⁵, hac occasione restauratæ ²⁷⁶ sunt. Ita nulla suæ ætatis spatia absque ²⁷⁷ utilitate sanctæ Dei Ecclesiæ transigebat. Per ipsum enim, licet adhuc inscium, jam christianus populus ab hostibus liber, in Dei laudibus exultabat. Deinde ubi prima grammaticæ artis rudimenta percepit, sicut ab ipso in Dei omnipotentis gloriam hoc sæpius ruminante didicimus. Prudentium poetam tradente magistro legere C cœpit. Qui sicut est et fide intentioneque catholicus, et eloquentia veritateque præcipuus, et metrorum librorumque varietate ²⁷⁸ elegantissimus, tanta mox dulcedine palato cordis ejus complacuit, ut jam non tantum exteriorum verborum scientiam, verum intimi medullam sensus, et nectar ut ita dicam liquidissimum, majori quam dici possit aviditate hauriret. Postea nullum penitus erat studiorum liberalium genus in omni Græcæ vel Latine eloquentia, quod ingenii sui vivacitatem aufugeret. Nec vero, ut solet, aut divitiarum affluentia, aut turbarum circumstreperantium assiduitas, aut ullum ²⁷⁹ aliunde subrepens fastidium ab hoc nobili otio animum ejus unquam avertit; ita ut munditiæ cordis ejus attestaretur jugis meditatio et indefessum continuæ exercitationis D studium, cum jam penitus omnis hujusmodi affectio transiret in habitum, sicut scriptum est: *Ex studiis*

VARIAE LECTIONES.

²⁴⁰ prestat 3. ²⁴¹ v. e. desunt 3. ²⁴² pleraque 2. 3. ²⁴³ quid 1. ²⁴⁴ deest 3. ²⁴⁵ N. 1. deest 2. 3. ²⁴⁶ Arridebant 1. ²⁴⁷ hec 3. ²⁴⁸ ad 1. ²⁴⁹ vigilantis 2. 3. ²⁵⁰ exhibebat 1. ²⁵¹ innotus 3. ²⁵² deest 2. *sed postea corr.* ²⁵³ henricus 1. henricus 3. ²⁵⁴ per dogmata 1. ²⁵⁵ et o desunt. 3. ²⁵⁶ deest 3. ²⁵⁷ ceterorum superscripto a 1. ²⁵⁸ nutri 1. ²⁵⁹ prosequi 1. ²⁶⁰ r. sui sp. 3. ²⁶¹ deest 3. ²⁶² repererit 3. *qui hic novum cap incipit.* ²⁶³ narrandi ed. ²⁶⁴ deficiet 3. ²⁶⁵ rhenum 2. renum 3. ²⁶⁶ ita 1. augusti edd. ²⁶⁷ narrare 3. ²⁶⁸ aliquantum 2. 3. ²⁶⁹ imbuendo 3. ²⁷⁰ disciplinaliter 3. ²⁷¹ normannorum 3. ²⁷² ita codd. tyrannis L. ²⁷³ deest 3. ²⁷⁴ ceterarumque 1. ²⁷⁵ etiterant 1. ²⁷⁶ restaurata 3. ²⁷⁷ atque 1. ²⁷⁸ deest 3. ²⁷⁹ illum 1.

NOTÆ.

(1926) Obiit an. 976.

suis intelligitur puer, si munda et si recta sint opera A eius (*Prov. xx, 11*). Huc accedit, quod sicut fervorem animi sui non passus est aliorum desidia et levitate existinguere aut superfluis vanisque corrumpi colloquiis, ita libros in quibus studuit, aut quoscunque præ oculis habuit, incaute refringi aut corrugari vel quomodolibet minus diligenter tractari omnino ægerrime tulit; nihil sane in his, quæ ad se pertinebant, negligendum ducens; quoniam quidem, ut Salomon ait: *Qui minora negligit, paulatim decidit* ²⁸⁰ (*Eccli. xix, 4*).

5. Igitur postquam pater ejus, fundato et ad unguem pacato imperio, rebus humanis concessit, Otto filius ejus major natu, benedictione Domini auctus et oleo lætitiæ unctus (936), magna voluntate et consensu principum regnare cœpit, centesimo octogesimo octavo lustro, sexagesimo tertio (1927) in dictionum circulo ab incarnatione Domini nostri Jesu Christi; vir in quem Spiritus Dei donum contulit singulare veritatis et fidei. Cujus virtutes si me narraturum promiserim, nimium mihi sumpserim ²⁸¹, et ferendus minime fuerim. Excedit enim laus ejus et gloria, quidquid vel ipse Cicero sibi promitteret in facundia. Hic germanum suum Rrunomen Deo Dicitum, adhuc adolescentulum, honorabiliter, ut par fuit, e scholis in palatium evocavit, locum videlicet tam lucidissimo aptum speculo, ubi, quidquid deforme per totum pene mundum esset, in studiis liquidius appareret. Huc enim ex omnibus finibus ejus confluebat totum quod sibi aliquid esse videbatur. Nihilominus ab omnibus calumnia qualibet oppressis hoc asilum unicum petebatur. Exemplaribus sapientiæ, pietatis et justitiæ supra hominum memoriam eminebat. Inde reversi, qui sibi paulo ante domi videbantur doctissimi, rubore ²⁸² notati, rudimenta artium, quasi *Nunc cœpi* dicentes, aggressi sunt. Cui in læva parte mamillæ nil saluit, sese ab hoc quasi celso tribunali exinde verecundus abstinuit. Vas illud suum implevit Dominus spiritu sapientiæ et intellectus. Nec suffecit ²⁸³ ei in gazophilacium cordis sui colligere, quod in promptu habebat; peregrina insuper conduxit ænigmata, et quidquid philosophicum terrenisque sensibus remotissimum sensit hoc undecumque contraxit. Oblitteratas diu septem liberales artes ipse retexit. Quidquid historici, oratores, poetæ et philosophi novum et grande perstreperunt, diligentissime cum doctoribus cujuscunque linquæ perscrutatus est; et ubi magister excelluit ingenii velocitate, ibi se discipulum præbuit humilitate.

6. Sæpe inter Græcorum et Latinorum doctissimos de philosophiæ sublimitate aut de cujusalibet in illa florentis disciplinæ subtilitate disputantes doctus interpretis medius ipse consedit, et disputantibus ad plausum omnium, quo ²⁸⁴ nihil minus amaverat, satisfecit. Non enim examen improbum in illa castigavit trutina, nec se quæsivit extra; gloriam sibi æstimabat testimonium conscientiæ suæ ²⁸⁵. Spectavit hoc frequentius judex in talibus falli nescius, rex orbis terrarum maximus, et qui regnum suum exterius fortitudinis et consilii vigore firmavit, interius illud tali splendore vestivit. Horum spectator et ipse Deus creditur ²⁸⁶, cujus misericordia donum, quodcunque tribuit, custoditur. Quis enim a tanta et tam incomparabili altitudine prohiberet arrogantiam, nisi pius ipse suam adhiberet custodiam?

7. Israel episcopus Scotigena (1948), sub cujus magisterio illustrissimus hic de quo loquimur plurimum se profecisse testatus est, de moribus ejus resiquitus a quibusdam, quos ipsi audivimus hoc idem sollicitius ruminantes et quasi pro oraculo habentes, sanctum eum apprime virem esse ²⁸⁷ respondit. Satis laudabile scitumque doctoris de discipulo testimonium. Græci, quibus æque magistris usus est, ad tantam gratiam stupebant; digna nimirum de illo problemata domum suis civibus reportabant; quorum studium quondam fuisse dicitur, aut audire semper aliquid novi aut invenire (*Act. xvii, 21*).

8. Millies interea per dies cogebatur calamitosis patrocinari ²⁸⁸, consulere afflictis, opem ferre miseris. Quæ omnia sic administrabat, ut refugium factus egenis omnibus videretur. Ita, cum esset in otio, nemo fere magis videbatur in negotio; nec, cum esset in negotio, unquam cessabat ab otio. Lucubrationibus intentissimus inveniendis, in dictatu, quæcunque sunt honestissima, acutissimus fuit. Latialem ²⁸⁹ eloquentiam non in se solum, ubi excelluit, sed ²⁹⁰ et in multis aliis politam reddidit et illustrem. Nullo autem hoc egit supercilio, sed cum domestico lepore, tum urbana gravitate. Post epulas cum alii, et majores etiam ut accepimus, paulo agunt remissius, ipse lectioni et meditationi vacabat ²⁹¹ attentius. Matutinum crepusculum nullo pretio vendidit, nec tunc se somno sollicitanti ullo modo credidit. Scurrilia ²⁹² et mimica, quæ in comædiis et tragædiis a personis variis edicta quidam concrepantes risu se infinito concutiunt, ipse semper serio ²⁹³ lectitabat: materiam pro minimo, auctoritatem in verborum compositionibus pro maximo

VARLÆ LECTIONES.

²⁸⁰ decidet 3. ²⁸¹ supserim 1. presumpserim 3. ²⁸² rumore 3, ²⁸³ sufficit (*deest* in) 3. ²⁸⁴ quod 1. 2 ²⁸⁵ nec quesivit extra gloriam, sed sibi sufficere estimavit testimonium c. s. 3. ²⁸⁶ conditor 3. ²⁸⁷ *deest*. 3. ²⁸⁸ patrocinali 4. ²⁸⁹ laicalem 3. ²⁹⁰ scilicet 2. *qui sæpius ita falso legit compendio scriptum sol.* ²⁹¹ uaccabat 4. ²⁹² Scurrilia 1. ²⁹³ serie 3.

NOTÆ.

(1927) Id est est intra annos 935—940 et 930—945.
(1928) Fortasse idem quem a. 947, synodo Vir-

dunensi præsentem memorat Flodoardus in Annalibus « *Israhele Brittone.* »

reputabat. Translatitiis usus est est scholis, non ²⁹⁴ corpore quidem sed mente quietus ²⁹⁵. Quocunque enim circumagebantur tabernacula aut castra regalia, bibliothecam suam sicuti arcam ²⁹⁶ Dominicam circumduxit, ferens ²⁹⁷ secum et causam studii sui et instrumentum, causam in divinis, instrumentum in gentilibus libris; ut puta doctus paterfamilias, qui novit de Thesauris suis proferre nova et vetera (*Matth.* XIII, 52), Nec in ipso itinere desiderii locus erat; in turba, quod paucorum est, quasi solus erat. Confabulabatur namque utilissimum aliquid cum quovis, aut meditabatur id ²⁹⁸ ipsum in quovis.

9. Cum ad divinum ventum esset officium, animum agebat intentum, brevi quidem sed pura se oratione Domino commendans. His, quibus convixerat ²⁹⁹, habitu et gestu aliquando, mente aliud actitans, satisfecit. Non enim aliter tam vere popularis esset, neque tam multis meliora persuasisset. Quidquid sacerdotum Domini aut perfectorum virorum quispiam illo in tempore magnum in religione moliebatur, hoc quasi solo quodam comite nitebatur; nec rebatur auctoritatem suam satis per se vehementem, nisi hunc, quasi succenturiatum ³⁰⁰, nosset se in divina acie sustentantem. Servus autem Dei non mediocriter in incepto profecit; rumores vulgi pro nihilo duxit; nec quod ante pedes fuit solum sed multa quoque in posterum prævidit. Hinc est, quod de fratre suo cognomento patris sui, et de Cuonone ³⁰¹ in affinitatem regiam assumpto (1929), dum nimiam inter eos colloquii familiaritatem, et hoc maxime missarum tempore, cerneret, præsaگو spiritu fertur dixisse: *O in quantam inimicitiarum amaritudinem ista in hoc tempore tremendo male parta contubernia resolventur!* Eventus rei non multo post dictis fidem fecit.

10. Prima dispensatio credita est illi adhuc adolescenti in quibusdam monasteriis (1930); in quibus degentes cum idoneo Ecclesiæ ³⁰² testimonio, partim voluntarie, partim vi, ad regularem vitam constrinxit sciens quod et invitis bona præstantur. Ipsaque post paululum Deo sacrata loca, annuente regia liberalitate, privilegiis et immunitatibus pristinis reformavit, nihil sibi suisve ³⁰³ exinde beneficii jure reservans, nisi quantum cœnobiorum patres sponte causa charitatis obtulerant. In his exstat Loresham locus regum munificentia nobilis adhuc in memoriam tanti viri retinens et prærogativam libertatis (1931) ^D et monumenta religionis. Deinde cum de virtute

A in virtutem giganteis, ut ita dicam, passibus iret, et quocunque pedem intendit, semper in voluntate Domini proficeret, orta est subita tempestas dissensionis in Ecclesia (953), dormiente credo Jesu ³⁰⁴ in pectoribus vigilum ante fores domus Domini excubantium; ita ut quidam Satenæ socii, invidiæ spiritu distenti, imperatorem ipsum, per quem salus erat in populo, videlicet lumen orbis terræ, conarentur extinguere. Quare hoc, nisi ut non ³⁰⁵ arguerentur eorum mala opera? Nam teste evangelica Veritate, *omnis qui male agit, odit lucem* (*Joan.* III, 20). Cassato igitur per Dei miserationem hoc per serpentinum ³⁰⁶ sibilum concepto consilio, nequitie suæ virus per totius regni ejus viscera diffuderunt. Quod licet ubique et legum minaretur silentium et plebis per cædes et rapinas interitum, nusquam tamen ferocius quam in occidentibus partibus aestuabat ³⁰⁷. Ibi principes vi et rapto assueti, populi rerum novarum cupidi, civilibus omnes ³⁰⁸ cladibus intenti, aliorum ditescere miseriis præoptabant.

11. Tunc sanctæ Coloniensis Ecclesiæ pastor Wicfridus ³⁰⁹ diu admodum imbecillis, regiæ tamen majestati et patriæ satis fidus, fessis tandem relictis terræ artibus, supernis spiritibus sociatus est. Plebs autem destituta pastore, in ipsa confusione nil anceps nil varium molita, unicum unice optatum in domno Brunone, magnifico viro et probatissimo, sibi delegit solatium, secuta magnatum et totius cleri consilium. Qui in juvenili corpore moribus maturus, in maximo nobilitatis fastu humilis et mansuetus erat; in sublimitate sapientiæ, quam percepit, non plus sapere quam oportet sapere (*Rom.* XII, 3), sed sapere ad sobrietatem animum induxit: in regali affluentia parcus sibi, dives amicis fuit. In ea primum electione præter cæteros Godefridus floruit episcopus (1932); sed si ³¹⁰ quis alium voto præiret, difficile quispiam expediret. Hoc uno inter spem metumque dubii ferebantur, quod honoris dignitatem et viri gloriam metientes, indignum fore tantæ sublimitati metuebant, quod ei cum tanto ambitu præparabant. Et revera si quis in toto hoc regno locus esset augustior, aut certe clero. populo, ecclesiis, omnique apparatu elegantior, hic tanti pastoris receptui ³¹¹ ab omnibus qui eum noverant dignior putaretur.

12. Conspirantibus itaque omnibus et idem in Christo sentientibus, cum adhuc inhumatum et ad oculos positum secundum consuetudinem loci corpus

VARLÆ LECTIONES.

²⁹⁴ deest 3. ²⁹⁵ quietis 3. ²⁹⁶ aquam 1. ²⁹⁷ frequens 3. ²⁹⁸ deest 2. sed corr. ²⁹⁹ quibuscum v. 3. ³⁰⁰ succenturium 3. ³⁰¹ conone 3. ³⁰² 1. modo ecclesiæ modo ecclesiæ. ³⁰³ suisvel 1. ³⁰⁴ illum 2. ³⁰⁵ deest 3. ³⁰⁶ serpentium 3. ³⁰⁷ estuabant 3. ³⁰⁸ deest 3. ³⁰⁹ wicfridus 2. ³¹⁰ deest. 2. 3. ³¹¹ preceptui 3.

NOTÆ.

(1959) Genere regis.

(1921) Jam. a. 947 abbas erat; Flodoard. h. a.

(1931) A. 956. jus liberæ electionis redditum accepit. Cont. Reginonis.

(1632) Spirensis fuisse Cornelius Byeus conjicit; sed quid officii Spirensi episcopo in diocesi Coloniensi, nisi legatum regium electioni deputatum fuisse statuas?

bonæ memoriæ decessoris ejus aspicerent, electi sunt a senatu sanctissimo quatuor summi viri et eodem numero laici, omnes apprime eruditi, qui omnia hæc perferrent ad palatium, et patefacta ³¹² post defletam destitutionem electionis unanimitate, memoratum desolatis flagitarent solatium. Quid multa? Complacuit, Deo gratias, imperatoriæ (1933) auctoritati, sic et tempori et loco consulere, ut petitum tanta constantia visitatorem festinanter ad destituti gregis custodiam mitteret. Missus tandem e castris terreni imperii in cælestis regis tabernacula cum spiritualibus nequitiis pugnaturus intravit, artes secum exercitationesque virtutum, arma fidei præ se ferens ³¹³. In illo mox novi ejus comites viderant et quod blandiebatur et quod terebat. Affabilem namque se valde et mitem præbuit, et cum ejus industriam in agendis nihil effugeret, requisivit tamen undecunque sollicitius quid agendum sibi esset, quibus consuetudinibus inniti debuisset. Erat ei comitate condita gravitas; ita confluenti turbæ modicum ³¹⁴ hilaris et per omnia mirabilis apparebat.

13. Ventum est ad sacratissimam sedem, huic pio provisorii ab omnipotente Domino ante tempora præparatam, in ipso tempore præsentatam. Factus est concursus ingens populi, infinita trepidatio vulgi; novis gaudiis exultavit civitas. Clerus ex monasteriis convenit, sanctimonialium multitudo concurrat, conditio quælibet et sexus uterque plus solito ad gaudia convenerunt. Ecclesia læta prolem suam, maternis eatenus ³¹⁵ lætatam uberibus, jam in Christi gratia adultam, in die tantæ solemnitatis ablactavit, et spiritualiter matrem esse constituit, quæ sibi postmodum filiolos, in quibus Christus formaretur, affectu dulcissimo parturiret (958). Episcopi autem, qui frequentes aderant, et hujus sancti cleri senatus, acclamantibus cunctis in voce exultationis et salutis, electum a Deo et hominibus virum super cathedram pontificalem sedere fecerunt, et laudem Deo simul universi clamore, quo ³¹⁶ quisque poterat, in organis nihilominus et cymbalis et quocumque signo lætitiæ personuerunt.

14. Exinde omnis ejus intentio, omne studium, sanctæ matri Ecclesiæ aut munimento fuit aut ornamento. Munienda scilicet erat exterius, ornanda interius; munienda in sæcularibus, ornanda in spiritualibus ³¹⁷. Dilexit ante omnia decorem domus Domini et locum habitationis gloriæ ejus (*Ps.* xxv, ³¹⁸); hoc se ardere desiderio multis modis perspicaciter ³¹⁹ ostendit, quod hic scripto perstringere necesse non

est, quoniam quidem illustrium ejus factorum memoria recens est, nec in ejus populo de eo loqui cessabit omnis qui fidem et veritatem amabit. Quædam tamen de his, ut proposuimus, propter exemplum et instructionem plurimorum scriptorum silentio tegenda non sunt. Impossibile namque est tanti viri gesta per quotidianos virtutum profectus evolvere, dignisque factorum laudibus magna ejus merita congruenter attollere, quæ longe lateque more prudentissimæ apis, ut Christi bonus odor esse posset, benefaciendo et oppressorum inopiam sustentando collegerat. Hoc nimirum aliis ad vitam aliis ad mortem erat. Nam qui amaritudinis zelo succensi, bonarum artium ³¹⁹ ignari, dissimillima suis factis studia, quæ nec ³²⁰ immutare, poterant nec venerari noverant detrahendo et maledicendo pervertere conabantur, mortem sibi et væ perpetuum comparabant, secundum prophetæ comminationem dicentis: « Væ, qui dicunt malum bonum et bonum malum, ponentes tenebras lucem et lucem tenebras! » (*Isa.* v. 20.)—« Qui vero sequitur me, » dicit Dominus ³²¹, « non ambulat in tenebris (*Joan.* viii, 12). » Hic profecto ante tempus non judicat, nec quemlibet facile ex sua sententia damnat. Bonis igitur propositum est pessimis displicere, unde vitam suam non popularium vanitate sermonum, sed conscientiæ veritate metiuntur.

15. Antequam in suggestum pontificalem vir iste in lege Domini eruditus ascenderet, seditiosis nostræ reipublicæ civibus, quos inflammavit spiritus Satanae insurgere in christum Domini, erat spes quædam Colonia ³²² potiundi; ita magnanimum regni Lotharici populum aut pacis sibi fœdere devinciri, aut ore belli impetu propter opportunitatem loci terreri posse arbitrabantur ³²³. Sed postquam illam hic filius pacis, custos Ecclesiarum Dei pervigil, introivit, dici non potest, quanto mœrore sint afflicti, quanta desperatione incepti sui perficiendi obduoti sunt, quicunque in hoc regno erant pacis inimici. Hinc blasphemiam, maledicta probra et multimoda impietatis commenta. Sane mentita ³²⁴ est iniquitas sibi, ut quia ³²⁵ pastorem nec corrumpi nec ullo modo seduci posse sciebant, gregem saltem ab ejus amore, si quis daretur hujusmodi fraudis processus, his mendaciorum ostentis averterent. Docti namque et magni viri invidiam ³²⁶ promereri norunt, habere nolunt.

16. Ea tempestate ab imperatore et exercitu ejus obsessa est Magontia, urbs nobilis et opulenta. Erat enim referta ³²⁷ hostibus et insidiatoribus regni; et ubi vigere solebat sinceritas religionis, illuc maxima

VARIE LECTIONES.

³¹² patefacta 1. ³¹³ f. rederens 3. *ipse corr. in rasura.* ³¹⁴ modice 3. ³¹⁵ cathenis 2. *sed corr.* ³¹⁶ Qua quis ei. 3. ³¹⁷ muniendo scilicet ext. ornando int. (m. in s. o. in sp. *desunt*) 3. ³¹⁸ specialiter 2. 3. ³¹⁹ arcium 1. ³²⁰ deest 3. ³²¹ d. D. *deest* 2. ³²² Coloniam 2. ³²³ arbitrantur 3. ³²⁴ inimica L. ³²⁵ quem 3. ³²⁶ invidia 1. ³²⁷ refecta. 2. *sed corr.*

NOTÆ.

(1933) Regiæ potius tunc temporis.

confluxit sentina dissensionis. De archiepiscopo loci A
varius principum æque et vulgi sermo fuit: alii innocentiam ejus in cœlum ferre, virtutes prædicare, ea quæ passim, et in illis præsertim partibus, per civile malum perperam agebantur, ipsi præ omnibus odiosa dicere; quippe partes eum exsecrari testabantur, idcirco e modio secedere; minimum curare, cui urbs pateret, cui milites obedirent. Hæc fere illorum erat sententia, qui conjuratione impia fœderati, ejus jugi auxilio et consilio in omnibus se fretos esse jactabant; hoc solo causam suam defendentes quod nequaquam reproba esse posset, cui talis vir communicare vellet. Alii vero et pene omnes quorum cordibus divina gratia inspiravit, potestatem a Deo ordinatam ³²⁸ venerari, imperatorem omni devotione sequi, tutorem opum, vindicem, ³²⁹ scelerum, largitorem honorum. Ipsi etiam, quibus domi sua res familiaris, conjuges et liberi curæ erant, aut pax et salus sua quomodocunque dulcis exstiterat, longe aliter hujus viri merita æstimabant. Nos interim hæc Dei iudicio relinquamus, et a diverticulo ad propositum redeamus.

17. (953) Novum itaque Agripinæ ³³⁰ civitatis custodem et designatum antistitem imperator ad novum incitavit consilium, expertus, quid ante hanc injunctam ei curam mente linguaque posset. Ibi varius altrinsecus assentantium favor, et prope, cui merito crederetur, incertum. Audire hoc erat frequentius, etiam ab his qui in castris regalibus militabant, laudare adversæ partis fortitudinem, præferre in eisdem innocentiam causæ, quod coacti et nimis inviti hunc sibi laborem assumerent. Et quoniam quidem nec inter ³³¹ hostes quisquam tam demens inventus est, qui majestatem regiam blasphemaret, in Heinricum fratrem ejus, Bauvariorum ducem et marchionem inclytum, barbaris et omnibus id locorum gentibus, ipsis etiam Græcis, formidabilem, crudelitatis inchoatæ culpam omnem et malitiam retorquebant. Revera autem quo quis melior, et ad conservandam imperatori et regno ejus fidem promptior erat, hunc magis exosum habebant (1934). In hoc impie latrocinantis et perjuræ partis odium ³³² Bruno, gloriosus et populo Dei optatus præsul semetipsum sponte libensque conjecit, nec duplici corde nec labiis dolosis cuiquam occasionem præbens, aut dissimulare quod vellet, aut simulare quod nollet. Ita neque alium fallere animum induxit, neque ab alio ³³³ se falli ipse consensit. Prius tamen D
dura tentavit corda ³³⁴ rebellium, si quo modo ullis salutiferæ suasionis ejus et doctrinæ possent curari fomentis; ultimam cauterii differens medicinam, donec pia sollicitudine diligentius experiretur, quid ³³⁵ sibi hæc infrenis audacia polliceretur.

18. Erat in ea conjuratione princeps imperatoris filius Liudulfus ³³⁶, unice clarus et spectabilis adolescens, qui non solum ad conservanda ³³⁷, verum etiam ad exornanda patriæ monumenta victoriæ sufficeret, si seductoribus minime credidisset, et hæres esse, non proditor, voluisset. Sed quia festinans ditari, peterno non meruit obedire consilio, contigit illi secundum veridicam Salomonis sententiam, ut hæreditas, ad quam festinavit in principio, in novissimo benedictione careret. (*Prov. xx, 21*). Egregius ergo ut ³³⁸ plenus consilii, futurus et jam designatus, ut diximus, sacerdos Domini, dolens de contemptu ³³⁹ fratris, de interitu nepotis, eundem accepta fide per obsides in castra beluino animo venientem, eductum ut ferunt de turba, seorsum ita allocutus est:
« Nescis, juvenum omnium quos terra tulit clarissime, quantum tibi tuisque profueris, si admonitionis meæ verba in pectoris tui secreta demiseris. Tu namque maxima gloriosissimi patris tui cura et nostra gloria, quid nobis sperandum relinquis, si te ipsum nostris votis ademeris? Non respicis honorandam pii genitoris tui ³⁴⁰ canitiem, quem te contristari ³⁴¹, cui te injuriam inferre non expedit? Non recordaris ejus paternam erga te semper a puero pietatem? Deum, mihi crede, offendis, cum patrem contempnis. Non est quod te excuses. Ad injuriam ejus respicit, quidquid novum contra hoc regnum absque ejus voluntate moliris. Causam tuam tractas cum inimicis tuis, quo contra decuit ³⁴² cum amicis. Illi enim non te, sed quæ sua ³⁴³ sunt, quærunt in te; salutem tuam parvipendunt; verbis omnia, non rerum veritate metiuntur ³⁴⁴. Vide, quæso, quo te ducant, ne forte seducant. Qui eras gaudium et corona patris tui, spes et oblectatio totius regni, quomodo conversus es in amaritudinem? Desine tandem esse Absalon, ut possis esse Salomon. Cogita ³⁴⁵, quis te tantum exaltaverit, quis omnes regni hujus principes tibi sacramentorum fide firmaverit. Quare hoc fecit ³⁴⁶? Nunquid ut ingratus existas? Nunquid ut proditor esse discas? Vere insaniunt, qui te sic decipere volunt. Time quotidianos singultus, expavesce frequentes gemitus, horresce lacrymas patris tui. Minus ægre ferret, totum sibi ab hostibus præripi regnum, quam te, cui servat regnum, innocens cor tuum venenosis heul blanditiis seductum est; paternæ pietatis patet sinus, in quo nullus est dolus. Dolet pius pater filium sibi corruptorum impietate præreptum; gaudebit ad reditum. Si paulo iratior est seductoribus tuis, cito mitescet, cum te suas delicias receperit; nec scelere, sed errore hoc actum esse judicabit, eum te sibi restitutum senserit, quem etiam plus quam se ipsum amavit! »

VARIE LECTIONES.

³²⁸ o. a deo 2. ³²⁹ vindicte 2. *sed corr.* ³³⁰ Agrippine 2. 3. ³³¹ in 3. ³³² odivit 3. *qui falso hic novum caput incipit, sed erroris conscius ad marginem. V. posuit.* ³³³ ab a. *desunt* 3. ³³⁴ *deest* 3. ³³⁵ quod 2. ³³⁶ liudulfus 1. ludolfus 2. ³³⁷ confirmanda *corr.* conseruanda 1. ³³⁸ E. uero p. 3. ³³⁹ conteptu 1. ³⁴⁰ *deest* 3. ³⁴¹ contristare 2. ³⁴² *deest* 3. ³⁴³ tua 3. ³⁴⁴ Non istud est sapere *add.* 3. (*deest* ne fortes). ³⁴⁵ *tectum add.* 3. ³⁴⁶ fecisti L.

NOTÆ.

(1934) Igitur Heinricum oderant, quod regi utilis et fidus esset.

19. Hæc et his similia dominus Bruno, vir bonus, dicendi peritus, de salute pulcherrimi juvenis valde sallicitus perorabat. Ille vero, quasi cujus mentem Erinnis ³⁴⁷ ad cœptum ³⁴⁸ nefas instigasset, aurem cordis sui neutiquam passus est hujusmodi monitis admoveri; vix auditu exteriore, ne videretur nimis insolens, propinquavit. Innocens enim ab hujus dissensionis miseria videri quam esse, honestus duxit. Movit ejus juvenilem animum anxietas et motus elegantissimorum comitum, qui nisi illius impiæ conjurationis tabo ³⁴⁹ essent infecti, ornatus et jucunditas esse possent ³⁵⁰ imperatoriæ dignitati. Tunc utique tam desiderabilem, tam manu fortem, tam egregiam ejus prolem deceret hoc agmine stipari, de hac delecta juvenum excellentia gloriari. Erat præ omnibus in ejus animo quasi quidam stimulus dux paulo ante fortissimus, tunc autem prædo audacissimus, Cuono; etiam parta, ut ipsi jactabant, divitiarum et regni gloria, sed revera labor sterilis pro tranquillitate, sollicitudo semper auxilia pro securitate. Nan is cui, ut ita dicam, omnia erant in manibus, agendo ut plus haberet, ut nihil haberet omnimodis effecerunt. Interea tamen modis omnibus, nec dolis minus quam viribus certare, neque ³⁵¹ dies neque noctes requiescere, adversarios inter se ³⁵² suspectos facere, nihil intentatum relinquere neque quidquam pensi habere dummodo id efficerent, ut maximis intra regnum urbibus, et his opulentissimis, quocunque ingenio potirentur inde cunctis regni finibus facile se imperaturos ³⁵³ arbitantes. Ac ne quid penitus sine fraude fieret, cum Arnaldo, strenuo imprimis viro, cui summa rerum per idem tempus in Bauvariorum terra (1935) commissa fuit, secretius ³⁵⁴ pollicitationibus infinitis, commemorando insuper odium vetus, egerunt, ut se primum, deinde ³⁵⁵ urbem præclaram, postremo totum illud regnum Heinrico duci perjurus abdicaret. Tantum sibi roboris inter eos invidia et odium vindicavit. Simul Ungros, antiquam pestem patriæ, sollicitabant, ut regnum in se ipsum divisum invaderent; arbitantes, hoc modo sibi ³⁵⁶ sollicitudinem, qua premebantur, aut penitus adimi aut aliquatenus minui posse.

20. Hac de re, ut puta ³⁵⁷ tam subita et improvisa, commotus imperator, et magis illorum miseriæ quam suo damno dolens, obsidionem Magontię, accepto tandem quod patebatur pacto, dimisit; e ³⁵⁸ castris orientem versus cum his,

A quos fidos habuit, consultam partibus illis, festine proficisci disposuit; fratrem suum Brunonem occidenti tutorem et provisorem, et, ut dica dicam, archiducem, in tam periculoso tempore misit; cui talia mandata dedit: « Unum nos semper idemque sensisse, nec unquam vota nostra in quocunque negotio discrepasse, dici non potest, frater dilectissime, quantum delector; et hoc est quod in acerbis meis ³⁵⁹ me maxime consolatur, cum video per Dei omnipotentis gratiam nostro imperio regale sacerdotium accessisse, in te namque et sacerdotalis religio et regia pollet fortitudo, ut et scias sua cuique tribuere, quod est justitiæ, et possis adversariorum sive terrori sive fraudi resistere, quod est fortitudinis et justitiæ ³⁶⁰. Nec abesse tibi jam dudum perpendi ipsam ingenuarum artium ³⁶¹ matrem et vere virtutem ³⁶² philosophiæ, quæ te ad hanc modestiam magnitudinemque animi erudit. Scio itaque, frater mi scio, quod nemo prudentiæ tuæ persuadebit, id tua non interesse, quantum perversi de bonorum perniciæ gloriantur, quacunque id quod intenderint honestate verborum velent ³⁶³. Dicent fortasse, bellis hæc sedanda esse, quæ ad te non pertineant, quæ tui ministerii dignitatem non deceant. Hujusmodi fraudulenta verborum jactantia istius metropolis præsul (1936), vides, quantos seduxit ³⁶⁴, quantos ad civilis cladis rabiem illexit; qui si subducere se vellet a dissensione, quemadmodum fingit, et bellorum periculo, ut religioso degere posset in otio, nobis profecto et nostro reipublicæ melius id, quod ei regali munificentia contulimus, reddidisset quam hostibus. Hostes dico, ut fere omnes sentiunt, nefarios civium prædones, patriæ proditores, regni vastatores, militiæ desertores ³⁶⁵, qui me ipsum utique sacrilega audacia suis, credo, manibus necatum, aut quovis quam acerbissimo mortis genere perisse vellent; cui filium sustulerunt, fratrem ³⁶⁶ regno, liberis, ipsaque dulci conjuge, vita denique ipsa privare contendunt. Tu solus mihi demum es solidum, fidum firmumque solatium, qui tantum ab ineunte ætate in bonis actibus ³⁶⁷ profecisti, ut benefacere summaque diligentia omnia circumspicere tibi jam ex consuetudine in naturam venerit ³⁶⁸. Te plane sospite si jucunde et ex integro frui fuero, ut mens mea semper flagitat, desiderium postulat, animus implorat: tum dignitas, tum gloria, tum decus aderit. Præsidiis satis abundeque nobis est; ne nobis nos de-

VARIE LECTIONES.

³⁴⁷ erinis 1. 2. ³⁴⁸ acceptum 1. 2. 3. ³⁴⁹ tabe 2. ³⁵⁰ p. etiam 1. 2. 3. ³⁵¹ ut neque 3. ³⁵² a. interdum 3. ³⁵³ impetraturos 1. 2. 3. ³⁵⁴ secretas 2. ³⁵⁵ d. Regenesburgh u 3. ³⁵⁶ deest. 3. ³⁵⁷ imputa 1. ³⁵⁸ et (deest castris) 3. ³⁵⁹ addunt rebus 2. 3. ³⁶⁰ constantæ præfert Leibnitius. ³⁶¹ arcium 1. ³⁶² uirtutum 1. ³⁶³ uellent 1. 2. ³⁶⁴ q. a. decunt 3. ³⁶⁵ r. v. m. d. desunt 3. ³⁶⁶ fratrum 2. fratre 3. ³⁶⁷ artibus 3. ³⁶⁸ ueniret 1. 2.

NOTÆ.

(1935) Comes palatinus, cui Henricus Bafariam commendaverat. Vita Udalrici, c. 48.

(1936) Fredericus Moguntinus.

simus! Hoc vero summopere curandum est. Tu mihi, tu inquam testis, quanta cura quantaque benevolentia foverem, tuerer, amplecterer hos, quos modo tam crudeles patior, quibus tamen adhuc quam libentissime mederi vellem, si sibi ipsi parcere vellent. Ah! quanta ³⁶⁹ importunitate præcipites perire festinant, secumque prolem meam innocenter educatam in omnia scelera versant! Ita in potestatibus temperare illis adeo difficile est, qui per ambitionem probos se non esse, sed videri, præoptant. Nosti, dilectissime, quod quidem cum dolore recolo, eos mihi frequenter duriores et magis ³⁷⁰ infidos fuisse, quos amplius fovi quos in multis necessitudinibus fœderatissimos amavi, quos denique mihi conjunctissimos aestimavi ³⁷¹. Grave hoc perpessu ³⁷² fuit, duplex miseria. Quod autem me urget, mala superiora præponderat, cum ille quem genui præreptus mihi, paternæ pietati didicit insidiari. Enitere igitur, vir Deo deditæ, non quo modo primum, sed modo potissimum, enitere, quæso, consilio illo tuo quo calles plurimum, ut pro loco et tempore aut arma desuadeas, aut quoquo pacto compescas. Absens tibi corpore, ubicunque ero, gaudeam tibi, gratuler providentiæ et moderationi tuæ. Id mihi reputare libet quod feceris, id ibidem ³⁷³ libeat tibi quod fecero. Opto et cumulate desidero ut ea nobis sit votorum et oblectamenti summa, non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus, provideri bona alterutrum ea quæ sunt, et si fieri potest, cum omnibus

A habere pacem. » Deinde postquam ruerunt in oscula, non sine lacrymis ab invicem digredientes, imperator orientem, frater ejus occidentem petivi.

24. Moxque ad Aquas Grani palatii ³⁷⁴ properavit (1937). Ibi principes regni, quorum id intererat, convenit, eos variis multisque modis instruxit, atque hoc cum eis potissimum egit, ne seductoribus aut vanis eorum promissis crederent, ne minas timerent ³⁷⁵, regiæ majestati et suæ ipsorum fidei pollicitationes nullas præponerent; spondens se ante ³⁷⁶ tempus et in tempore semper paratum fore, ut ³⁷⁷ pacem Ecclesiæ violatam, si sic necesse esset, vitæ etiam suæ periculo reformaret. Hoc facto Coloniam lætus adiit; expectabatur ordinationis tempus et unctionis lætitia salutaris. Hoc facto, innovatum est gaudium plebis, et refulsit in conspectu omnium qui convenerant, ornatus stola jucunditatis, sacerdos Domini Salvatoris, Postea nardus pretiosa dedit odorem suum; in medio Ecclesiæ aperuit os suum (*Exod. xxviii, 35*). Audiebatur secundum legale institutum sonitus intrantis in domum Domini Dei; exemplum et documentum factus est omnibus obtemperantibus sibi in salutem. Quid autem fecerit, quomodo docuerit, qualiter pro pace Ecclesiarum Dei se ipsum impenderit, actu ³⁷⁸ est mirabile, dictu difficile. Tantum enim superiorum insignia hujus quotidiano opera præcedebant, ut totum, quod in Ecclesiis sive ampliandis sive restaurandis, quod in reliquiis et corpo-

VARIE LECTIONES.

³⁶⁹ ita corrigo. Aliquanta 1. (2. 3?) ³⁷⁰ magnis 1. ³⁷¹ existimavi 3. ³⁷² perpessum 3. ³⁷³ f. identidem 3. ³⁷⁴ palatium 3. ³⁷⁵ terrerent 3. ³⁷⁶ autem 3. (*deest se*). ³⁷⁷ vel 2. ³⁷⁸ actu corr. actum corr. actu 1.

NOTÆ.

(1937) De tempore electionis et ordinationis cf. **C** Ballerinarum editionem Opp. Rattherii, p. LXXVII. Ratherius eodem die quo Bruno electus et consecratus est, præsentibus præterea Roberto Trevirensi archiepiscopo, Balderico Ultrajectino, Hildebaldo Mimigardevordensi, Druogone Osuabrugensi, Berengarie Viridunensi, Folberto Camera-censi episcopis, Ratherius in Phrenesi hæc ita narrat (c. I.): « Pulsus episcopio Veronensi Italiæ, ordinatus ubi fuerat, cum ad gloriosissimi regis se contulisset Ottonis auxilium, copiaque restitutionis præcessisset nulla, ipso quoque piissimo rege conante, data optione, interventu fratris ejus Brunonis archipræsulis atque patrati, postquam electus coram eodem ad Aquas quod dicitur Grani palatium, non solum ab his quorum intererat specialius, sed et ab episcopis, abbatibus, comitibus, totiusque regni primoribus quarta solemnitas jejunii septimi mensis feria fuerat expetitus: rursum sequenti Dominica ab eodem, hoc est Leodicensis Ecclesiæ populo electus, septem a coepiscopis duo quorum fuerant archipræsules, cæteri præsules, prælibato scilicet Brunone, Rodberto, Baldrico, Hildihado, Druogone, Berengario, atque Folberto, conniventia decretorum, consensu atque exemplis nonnullorum, quibus et id contigerat, antiquorum, summo totius quæ

aderat (a) favore, destinatus eisdem atque solemniter inthronizatus Ecclesiæ; cumque postea ingenio jam fati Baldrici, patrati, qui eum super ambonem Ecclesiæ Coloniensis spectanti cuncto specialius collaudaverat populo. Rodberti Trevirorum archiepiscopi, vi publica comitum Regeneri atque Ruoduolti — nepos ipsorum, qui et filius fratris extiterat Baldrici, talia ut quid contigerint ne difficile sit conjectari, ejusdem nominis puer quidam ut institueretur — et ut per omnia materies personarum acceptione pateat neglecta, timiditate jam dicti regis germani — ne scilicet jam fati comites a rege ad Conradum, qui tunc contra ipsum agebat, deficerent sibi cum eo inimicarentur, vel, quod verius ipsius asserunt defensores, resistendo, quia nullum habere potuit idem archiepiscopus, ut inhiaverat, ex episcopi amicis vel militibus adiutorem — fuisset expulsus, Moguntiaque benignitate archiepiscopi Wilhelmi filii regis munificentissima copiosissime frueretur: data otii occasione, curavit, quæ circa eum acta fuerant, in libros digerere, qualitas elaborans ne vel curiosi lateret sui temporis. Utique hoc audientes duo illi ejus specialius inimici, Rodbertus videlicet et Baldricus, dixerunt eum phreneticum esse. »

(a) *Plebis* vel ejusmodi vocabulum *deest*.

ribus sanctorum in suam parochiam transferendis, quod in privatis vel publicis ³⁷⁹ ædificiis componendis, quod in ordinandis domibus familiæque sanctæ Dei Ecclesiæ rebus fecerat, ad aliorum opera ³⁸⁰ pene incomparabile videretur. Nam sicut super omnes ³⁸¹ docentes se intellexit, ita cordis sui ³⁸² aciem, ingenii acumen, animi vigorem, ad majora sapientiæ et virtutis opera direxit ³⁸³. De religione primo et cultu Dei, quod Græci *theosebian* ³⁸⁴ dicunt, secundum datam sibi sapientiam, canonicam et apostolicam auctoritatem secutus, instituit, ut multitudinis, quæ in diversis ³⁸⁵ congregationibus ad ejus honorabilem sedem pertinentibus erat, unum cor esset et anima una; ut vestium superfluitas, morum inæqualitas, et quidquid hoc modo ³⁸⁶ effeminatum et indecens in ejus Ecclesia videretur, vera et spiri-

25. Hæc et his similia cum venerandis patribus et cleri sui senioribus frequens egit, eosque in custodia Dominici gregis secum pariter invigilare sollicitus admonuit; et quia eulpa temporum urgebatur, ut rarius hæc cum illis ageret quam volebat, sollicitius absens non minus quam præsens, spiritu fervens ³⁸⁹, Domino serviens æstuabat. Erant ei foras ³⁹⁰ pugnæ, intus timores. Pugnabat contra luporum Ecclesiam Dei devastare cupientium rabiem; timebat Domini ovium simplicitati, sicut Apostolus: *Timeo*, inquit, *ne serpens sicut Evam seduxit astutia sua, ita sensus vestri corrumpantur a simplicitate, quæ est in Christo Jesu (II Cor. xi, 3)*. Ita exercitato pectore contra adversa omnia robustissimus erat; in prosperis quoque talis animus minime vacillabat, rebus æque et crebris exercitationibus docens omnes sibi subditos, sollicitos servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Visus est singulari illa mentis suæ agilitate pene excessisse generale illud, quo dicitur, mentem, cum dividitur ad multa, fieri minorem ad singula. Cogente igitur ³⁹¹ imperiali auctoritate, suscepit, ut jam dictum est, tractare negotia regni apud Lotharios ³⁹². Et cum unicuique de principibus et magistratibus ³⁹³ suum partiretur onus, unicuique sibi congruum imperaret opus, nihil tamen erat, quod non ipse obiret; hoc maxima consilii vivacitate providens, quod omnibus expediret.

23. Causantur forte aliqui divinæ dispensationis.

A ignari, quare episcopus rem populi et pericula bell tractaverit, cum animarum tantummodo curam susceperit. Quibus res ipsa facile, si quid sanum sapiunt, satisfacit, cum tantum et tam insuetum illis præsertim partibus pacis bonum per hunc tutorem et doctorem fidelis populi longe lateque propagatum aspiciunt, ne pro hac re quasi in tenebras amplius, ubi non est præsentia lucis, offendant ³⁸⁶. Nec vero nova fuit hujus mundi ³⁸⁸ gubernatio aut sanctæ Dei Ecclesiæ rectoribus antea inusitata; cujus exempla si quis requisierit ³⁸⁶, in promptu sunt ³⁸⁷. Nos vero ad alia festinantes, quid quisque ³⁸⁸ de pio hoc viro loquatur, suo ipsius iudicio relinquimus: scientes, sani capitis esse neminem, qui bonum evidentissimum ullo maledicti opprobrio fuscare nitatur. Honestum enim et utile ³⁸⁹ nostræ reipublicæ fuit omne quod fecit. Factis vero suis hunc finem nequaquam constituit, ut non nisi per hominum ora favorem captando volarent, sed ita vixit, ita opera sua coram hominibus temperavit, ut pessimis horrore, bonis esset honore. His aperte cunctis innotuit, quod in episcopatu bonum opus desideravit, in quo nec ab invidis et æmulis suis facile potuit reprehendi, nisi hoc ipsum in laude ejus magis proficeret, quod talibus displiceret. Hac igitur mirifica operatione detentus pervigil summi patrifamilias operator et summus præsul, lucernam ardentem, boni videlicet operis exemplar, in manibus ferens, ad ea quæ Dei sunt alios volentes duxit, alios nolentes traxit.

24. (954) Sed inter hæc humani generis antiqua pestis non cessavit invidiæ suæ virus per opera pii doctoris jam in bona spe germinantia longe lateque dispergere. Nam cum primum Lotharici regni populus multimoda magni hujus viri exhortatione ⁴⁰⁰ vix tandem inductus, blandimenta pacis valde sibi insueta tentaret, et his qui sola civili dissensione tutum sibi aliquid pollicebantur, assensum in sui perniciem ex parte plurima præbere ⁴⁰¹ respueret, sæva Ungrorum gens, et qualem nunquam terra nostra sensit barbariem, a perversis illecta civibus, transitis Germaniæ ⁴⁰² plerisque provinciis, Galliæ, cui jam olim nobilis Francorum populus insedit, omnia ferro et ignibus vastatura se totam infudit. In hac acie Cuono, qui prius ⁴⁰³ dux erat egregius, cum suis sequacibus militavit — utrum ad hoc, ut odio suo, quod in virum Dei Brunonem bonis certe mansuetissimum conceperat, hæc fœda crudelitate satisfaceret, an ut quibus posset in tanto periculo subveniret, incertum; sed illud prius latius opinione disseminatum est. Nam et contra eum dura quæque fraudulenter, quia vires defecerant, tenta-

VARLÆ LECTIONES.

³⁷⁹ in p. 2. 3. ³⁸⁰ operam 2. ³⁸¹ superos L. ³⁸² ejus 2. ³⁸³ dilexit 4. ³⁸⁴ theosebian 4. ³⁸⁵ diversi 1. ³⁸⁶ h. m. desunt 3. ³⁸⁷ mysteriis 3. ³⁸⁸ diligentissime L. ³⁸⁹ fruens 4. ³⁹⁰ foris 2. 3. ³⁹¹ deest. 3. ³⁹² lotharicos 2. 3. ³⁹³ o. u. s. c. i. desunt 3. ³⁹⁴ offendit 1. offendunt 1. ³⁹⁵ hujusmodi 3. ³⁹⁶ si quisierit 3. ³⁹⁷ hic 2 addit: Nemo igitur super hac re culpabilem eum dicat, cum Samuelem sanctum et alios plures sacerdotes pariter legamus et judices et Danielem prophetam duos sacerdotes ad mortem dampnasse legamus. Sed hoc glossema est partim ex *Widukindo* 1, 31. haustum, quod 2. solito more in textum recepit. ³⁹⁸ quis 3. ³⁹⁹ velle corr. utile 1. eelle 2. ⁴⁰⁰ exortatione 4. hujus exercitatione v. t. inductus 3. ⁴⁰¹ deest 3. ⁴⁰² G. et p. p. 3. ⁴⁰³ pius 4.

vit, ita ut Mettim, urbem opulentissimam, dolo invaderet, ipsi Coloniae et cæteris regni munitio- bus suspectum se faceret, probra jactaret, minas effunderet. Et postea aliquantulum ⁴⁰⁴ temporis in hac eadem qua dudum erat immanitate permansit. Nihil reliquit intentatum, quo fœdus in populo nostro per sapientiam doctoris sui pactum dissolvere se posse putaret. Homo namque erat paulo ante sum- ma potentia summaque fortuna, sed ignarus, quo- modo secundis rebus uti conveniret. Has quoniam, postquam abusus est, perdidit, in bonos ultra mo- dum impatiens sæviit ⁴⁰⁵; sed a nefariis suis cona- tibus semper, ita Deo dispensante, repulsus est, ut hoc eum non leviter pœniteret, quod magnum faci- nus tanta levitate aggressus est.

25. Pepercit autem in omnibus sacerdoti suo et pio provisorio populi sui misericors et miserator Dominus, et ita omnia ordinavit, ut absque bello et humana pernicie maxima sæpe pericula sedarentur. Inter quæ frequenter ipse interritus aut secum in- tentus legit, aut de maximis quibusque rebus, quasi curarum instantium nescius, disputavit. Hoc Treve- rim, hoc in Alisatio gentibus et populis innotuit, quanta constantia et securitate animi sui incon- stantes et temerarios adversariorum motus redar- guit, cum eos, qui in alienis se fortissimos jactabant, in propriis tam imbecilles esse monstrabat. Et revera quos nulla unquam acies, nulla inflexit ⁴⁰⁶ asperitas, hos hujus viri pietas imbelles et timidos faciebat. Consilio namque et bonorum hominum multitudine, non sævitia timendus fuit; et quod nemo hostium tam acriter vigilabat ad perniciem, quam ipse ad salutem. Fama autem et multitudinis judicio minimum motus est; suo sibi judicio usus est, et in quo recta probavit, non ut sibi, sed Deo placeret, optavit. Itaque — ut paucis ⁴⁰⁷ multa comprehendam, plura omittam — intus et foris, domi militiæque indefessus Domini prællator, animi plus quam corporis viribus tandiu contra pestilen- tes et inquietos tantumque vitæ etiam suæ plerum- que periculo decertavit, ut nominis quoque ejus fama, quousque pervenit, bella sedaret, pacem formaret, studium in omnibus bonis artibus firma- ret, sanctæ religionis et salutiferæ quietis gratiam ampliaret.

26. Quoniam igitur humilis iste philochristus ⁴⁰⁸ et meliorum ardens æmulator charismatum, servus Domini Bruno, secundum dignitatem sedis suæ, Romanæ quoque sedis et apostolicæ benedictionis privilegio debuit insigniri, et cum eis pariter, qui

A traditam a beato Petro apostolo sanam servare (1938) doctrinam, catholicæ fidei integritate, in vera confessione et inviolabili veritate prædicationis uniri: synodicam suam epistolam per Hadamarum, venerabilem monasterii Fuldensis abbatem, Romam ad Agapitum, miræ sanctitatis papam, direxit; in qua, cujus spiritus esset, et quia pastor ab ovibus electus, a Domino missus esset, innotuit. Appella- tusque est ibi concors et concivis apostolorum, prin- ceps ⁴⁰⁹ ac propagator Domini præceptorum. Legatus inde cum magna mentis alacritate reversus, pio pastori, cui antehac gratia Dei collatum est secun- dum prophetam oleum gaudii ⁴¹⁰, pro luctu (*Isa. lxi, 3*) tunc attulit pallium laudis pro spiritu mœ- roris. Spiritus namque Dei cordato homini, et sacramenti ⁴¹¹ hujus magnificæ virtuti ⁴¹² magis quam his quæ visibiliter gerebantur intento, divini- tus inspiravit, ut erigeret cor suum in spem per ⁴¹³ gaudium spirituale, ne tristaretur in eo quem sensit imminere laborem. *Cor enim, quod novit amaritudinem animæ suæ, in gaudio ejus non misce- bitur extraneus* (*Prov. xiv, 10*). Sapientiæ hæc verba sunt.

27. Legatus ergo, ut loqui cœpimus, Roma re- diens, bonum nuntium Coloniam ferre acceleravit, portans sacrum habitum ab universali pontifice mis- sum, prætendentem jugum Domini suave et onus ejus leve, et ipsum quod sub eo dispensatur humile ministerium, quod verba Domini testantur dicentis: *Qui major est vestrum, erit minister vester* (*Marc. x, 43*); ferens simul reliquias de proprio corpore sancti Pantaleonis martyris et privilegium apostolicæ su- blimitatis auctoritate traditum; quo et eodem pallio præter consuetudinem sacerdos Domini quoties ⁴¹⁴ vellet indui permissus, ut concessis omnibus quæ petebantur, præ ⁴¹⁵ magnitudine virtutis et sapien- tiæ in participatum ejus operis et prope in conses- sum tantæ dignitatis admissus est. Properavit in oc- cursum ejus læta civitas, undique jubilans multitudo accurrit; convenerunt in suburbio prope antiquum locum, ubi ecclesia ejusdem pretiosi martyris erat, inculta adhuc et ruinæ proxima. Ibi deposita sunt grata onera, deinde suo quæque loco reposita.

28 ⁴¹⁶. Monet me hic aliquantulum immorari festi- vus ille, et qui postea in ⁴¹⁷ brevi, proh dolor! factus est funerosus, ejusdem loci occursum. Ibi venerabilis iste amictus ⁴¹⁸ primo, ibi postremo, semel læto, se- mel lugubri carmine susceptus est. Corpus enim re- ligiosi et Deo digni sacerdotis ibidem sepeliendum officii sui insignia non amisit, quæ tamen spiritua-

VARLÆ LECTIONES.

⁴⁰⁴ aliquantum 2. 3. ⁴⁰⁵ sevit 4. ⁴⁰⁶ inspexit 2. infelix 3. ⁴⁰⁷ pacis 4. ⁴⁰⁸ phylochristus 4. ⁴⁰⁹ fortasse apostolorum principis legendum erit. ⁴¹⁰ tui corr. pro luctu 4. ⁴¹¹ sacræ menti L. ⁴¹² virtutis 3. ⁴¹³ vel 3. ⁴¹⁴ quoties 4. interdum. ⁴¹⁵ ip 4. ⁴¹⁶ Hoc primum loco signo § et numero III capitum divisio indicatur in 4, ⁴¹⁷ in in 2 (deest qui). ⁴¹⁸ amicus 3.

NOTÆ.

(1938) i. e. servarunt aut servare habent, debent.

liter et ideo⁴¹⁹ feliciter, ut credimus, anima secum vexit. Arcano itaque Dei omnipotentis consilio provisum est, ut idem locus ad declaranda sancti sui⁴²⁰ martyris merita prima hoc occasione illustraretur et talis fieret, ubi vir iste Domini pacificus et mirabiliter humilis potissimum eligeret sub ejusdem pii martyris patrocinio tremendi iudicii diem et futuræ resurrectionis gloriam exanimis præstolari. Non multo post ibidem ut puta in loco secretiori⁴²¹ et ab urbanæ inquietudinis molestia remotiori, fratres in laude divina pervigiles et sollicitos sub monasticæ regula disciplinæ Domino servire instituit; quibus abbatem præposuit nomine Christianum, suæ videlicet professionis foronomum, et in lege Domini sicut hunc decuit ordinem, apprime eruditum. Cui ordinato hoc breve commonitorium de occidentis partibus scripsit: *Ut sis quod vocaris, cura, gentilitati ne degeneres. Id serio triumphas, ut non, sicut prius, antiquetur; sed de virtute in virtutem ut eatur, nava!*

29. Nunquam ita civilium negotiorum occupatione detentus est, ad quam eum non sua libido, sed populi necessitudo attraxit, ut animo illo ad omnia vivacissimo non vigeret, intentus religioni præcipue et lectioni, in cuius studio mori videbatur. Ad id agendum exemplo suo et crebro monitu accendit omnes pene quos præ oculis habuit. His vero qui hoc ita non amabant vehementer indoluit, eosque licet alias familiares essent, a secreto tamen et amico mœroris loco, ubi se sibi licentius et ideo diligentius solebat explicare, removit. Pectus cordati viri pertæsum fuit regifisci luxus et consuetæ, hoc præsertim tempore, potentibus jocorum et voluptatum illecebræ. Unde si quando suis coactus quodammodo reddidit quod non debuit, excessum hunc modicum fletu plerumque largiore deterisit. Vitam præsentem et dulcem metuit, et amaram expertus est. De vita vero omnis sollicitudinis et languoris ignara, haud dubium, quin ante omnia plurimum cogitaverit, qui⁴²² de ea tam luculenter multoties et cum familiaribus et coram plebe sibi commissa disseruit.

30. Juvenis ut erut omnique pompa circumfluus audeo dicere, dissolvi vellet, tantum ut cum Christo esset. Hinc lacrymæ assiduæ, suspiria fere continua, furtivæ orationes, et singultus in ipso etiam lecto clarius perstreptentes, ut testantur, quos id minus celare poterat, etiam dum latere volebat. Quoties diem mortis posuit ante conspectum cordis! Quoties ad hoc vocis quoque officio prorupit, quod corde molitus est! Quoties audivimus eum vehementi gemitu præoptasse id quod futurum, non tamen sine gravi trepidatione speravit, ut æstuosum mundi hujus naufragium in Dei sola misericordia tutus evasisset et in littore tandem securitatis inti-

ma constitisset! Elapsurus quodammodo putabatur ut, quasi mortem, aufugeret totum quod ei in hujus mundi deliciis blandiebatur. Testes supersunt conversationis ejus quamplurimi; quoties eum in secreto, corde contrito et spiritu humiliato, persenserant, mirari plus poterunt quam imitari. Nam ille popularis plerumque quasi solitarius vixit; mirum dictu, inter convivas lætissimos lætior ipse frequenter abstinuit. Molles et delicatas vestes, in quibus nutritus et ad hominem usque perductus est, etiam in domibus regum multoties⁴²³ declinavit; inter purpuratos ministros et milites suos auroque nitidos vilem ipse tunicam et rusticanas ovium pelles induxit. Lectuli delicias vehementer aspernatus est. In balneis cum lavantibus cutisque nitorem quærentibus vix aliquando lotus est; quod eo magis mirum est, quia ab ipsis cunabulis ejusmodi munitiis et pompa regia educatus est. Hæc autem pro tempore et loco modo palam modo secretius egit, ut et laudem humanam subterfugeret, et tamen subditis exemplum hoc agendo præberet. Multienim verbis, plus exemplis proficiunt plerique. Apud mites et humiles nemo humilior, contra improbos et elatos nemo vehementior fuit. Hunc terrorem, qui beneficio obligari non potuit, indigena æque et alienigena formidavit; et recto convenientissimoque ordine omnis, ad quem magnitudinis ejus fama pervenit, primo eum timere, postea consuevit amare.

31. Sanctorum corpora atque reliquias et quælibet monumenta, ut suis patrocinia cumularet et permultos populos ultra citraque hac celebriate gloriam Domini propagaret, undecunque collegit. His loca et ministeria⁴²⁴ omni sumptu et apparatu copiosius præparavit; de quibus singulis plura essent dicenda si paterentur promissa compendia. Indicia sunt hæc invictæ fidei, qua non ea, quæ sua⁴²⁵, sed quæ sunt Jesu Christi, quæsit. Baculum et catenam sancti Petri qua diligentia, quo fervore, quo gaudio Coloniæ, alterum Metti, alteram Roma adduxerit, omnes noverunt; in cuius honore domum ejus honoratissimam mirabiliter ampliavit, quam de pulchra pulcherrimam fecit. Inclytos et præcluis⁴²⁶ fama martyres Patroclum, Elifium⁴²⁷, Privatam et Gregorium, quorum gesta sunt permagnifica, merita gloriosa, patrocinia tuta, Christophori sanctique Pantaleonis, ut jam dictum est, pretiosas reliquias, quibus se patronis specialius delegavit, ut puta gemmas gratissimas et dulcissima pignora ad sanctissimam suæ Ecclesiæ sedem miro ambitu variis de locis attraxit. De translatione beati Evergisili tertii ejusdem sedis archiepiscopi, quid factum sit hujus pii provisoris dispensatione, plurimis notum est; quem in ecclesia beatæ Cecilie virginis cum hominis et divinæ laudis celebratione repositum,

VARIE LECTIONES.

⁴¹⁹ in Deo L. ⁴²⁰ deest 3. ⁴²¹ N. m. p. i. n. i. l. s. desunt 3. ⁴²² quid 1. ⁴²³ multoties 1 hoc loco. ⁴²⁴ monasteria omnia 2, 3. ⁴²⁵ quia non sua 2. ⁴²⁶ preclare 3. ⁴²⁷ elisium 1.

plebs religiosa ita veneratur et colitur, ut præsentem A crederes beneficiis largioribus quotidiana obsequia mutuari ⁴²⁸.

32. Cætera quæ tam brevi tempore suæ Ecclesiæ filiis oblectamenta contulit et dona salutis, pensari nequeunt, æstimari non possunt; quæ ex omnibus pene mundi plagis et terminis religioso affectu et animo congregavit, quasi conjiciens quod futurum erat, ut pro brevitate dierum suorum gregi ⁴²⁹ sibi commisso dona perennia confirmaret. Quo tamen studio id curavit potissimum, ut et illis unde abducta sunt desiderium, et his quo adducta sunt amplificaretur gaudium; quatenus utrique, bono odore Christi, qui est in martyribus, imo quod ipsi sunt, licet diversis affectibus provocati, et illi vivatius appetent quod negligebant, et isti perpetuo venerarentur quod ad se translatum esse gaudebant. Nam qui ⁴³⁰ nescit bonum amare quod habet, si ablatum ab illo fuerit, discit fortasse bonum amare quo caret; et habebit illud dum aberit fructuosius in memoria, quod sibi inutiliter habuit in præsentia. Impletum est hoc modo evangelicum illud elogium, quod dicitur: *Omni habenti dabitur, et abundabit ei autem qui non habet, et quod habet auferetur ab eo* (Matth. xxv, 29).

33. Interea certatim multis in locis per parochias episcopii sui fidelis hic Domini servus et prudens, ecclesias, monasteria et cætera ædificia servitio domini Dei sui et honori sanctorum ejus apta, quædam a fundamentis erexit, quædam prius fundata nobiliter auxit, alia olim diruta reparavit. In his singulis, qui Deo omnipotenti sub regula C vitæ canonicæ deservirent, provida ingenii sui arte disposuit, ac ne quid eis pro modo conversationis suis deesset, liberaliter disponendo providit. Cujus operis est saluberrimi studii monumenta ⁴³¹ perennius in his ubi acta sunt locis firmata perdurant, ita ut in laudem et gloriam Jesu Christi memoriam tanti viri nullam ætatem obscuratum iri in perpetuum patiantur. Idem ad exteras nationes transfudit, et in regno suæ providentiæ delegato partim exemplo, partim opere proprio, partim varia personarum qualitate et crebra admonitione diffudit. Non enim passus est suorum quemlibet aut incassum occupari, aut otio torpere inertem; diffiniens, ut solebat loqui, ignavum pecus arcen-

dum a præsepibus; et secundum Apostolum: *U qui non laborat, nec manducet* (II Thess. iii, 10). Non possunt singillatim prescribi bona omnia, quæ fecit, quæ docuit, quæ amavit. Tantum semper materiei ⁴³² supererit id curantibus, ut ipsi profecto ante lassum cessaverint, quam id quod moliantur expleverint. Jam vero in prædicatione verbo Dei et in subtilitate ⁴³³ disputationum, et ⁴³⁴ de sinceritate scripturarum, qualis quantusque fuerit, admirari possumus, diffinire non possumus; quæ tam copiose sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi et ea quæ secundum pietatem est doctrina profudit, et plenum eum esse sapientia Dei, per quam omnia facta sunt, nemo hoc audiens et recte intelligens dubitaverit. Et ut nihil quod divini cultus usui competeret, sagax eorum quæ sunt Jesu Christi scrutator intentatum relinqueret, si quos aut in suorum oviliis septis aut extra reperit, qui singulari acie contra diabolum dimicaturi solitariam vitam appetent, hos cum omni veneratione susceptos, suæque ⁴³⁵ exhortationis charitativa consolatione munitos, per diversas monasteriorum et ecclesiarum cellulas, cum idoneo ⁴³⁶ Ecclesiæ testimonio et religioso ut decebat officio, alibi singulos, alibi binos inclusit; quibus tamen ad invicem, nisi sermone tantum et aspectu, nullus pateret accessus. His sumptus et quæcunque humanæ fragilitati necessaria videbantur, per fidelissimos suæ administrationis vicarios sollicite ministravit, et præcipue per apostolorum festa, quotquot in anno occurrerant, singillatim eos donis congruentibus visitavit. Ita secundum perspicuam apostolicæ normam doctrinæ bona (Rom. xii, 17) provide curavit, non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus ⁴³⁷, ut cujuscunque affectus sive conditionis homines, si Deum quærent, inter ejus discipulos aut probari possent aut erudiri.

34. De ancillis Dei quæ in monasterio sanctæ Mariæ divinæ religioni fuerant deditæ, deque canonicis ad sancti Andreæ apostoli ecclesiam (1939) translatis, et si qua erant hujusmodi, scrupulum quidem reliquit non modicum, sed his (1940) quibus mentis acies ita non viget, ut sinceram ejus intentionem in diversis operibus valeant perspicaciter intueri. Qui utique si adverterent, non homines propter locum, sed locum a Deo elegerunt propter

VARIE LECTIONES.

⁴²⁸ 2 loco verborum plurimis notum — mutuari exhibet translationes S. Evergisi et Patroicii ita pergens: non duximus suppressendum. De translatione S. Evergisi — — — in se completum novit. Quam cum Leibnitio post finem hujus vitæ rejecimus, utpote non ab Ruotgero profectam, sed ex ejus narratione imitando expressam. Ne autem Ruotgero antiquiorem et ab eo operi suo insertam putemus, id vetat, quod cum de Patroicio jam supra auctor locutus sit breviter, in hac translatione ad eum sermo iterum recurat, reliquis anctis omissis; quod ineptius est, quam ut Ruotgero imputare possimus. Verba quoque urbs metropolis — extendebat aque colitur usque in presentem diem non illo ipso tempore, sed post tantum scribi potuisse satis apparet. ⁴²⁹ grege 2. ⁴³⁰ quis 3. ⁴³¹ m. ære p. 3. ⁴³² materiei 1. ⁴³³ et sublimitate 3. ⁴³⁴ deest 2. 3. ⁴³⁵ suæ queque 1. suæ quoque 2. 3. ⁴³⁶ c. dei et e. 3. ⁴³⁷ c. omnibus h. 3.

NOTÆ.

(1939) Quæ ad Sanctæ Mariæ monasterium pertinebat.

(1940) Scil. tantum scrupulum reliquit.

homines, et quia obedientia Deo ⁴³⁸ placet super sacrificium, scirent fortasse, oves vocem pastoris audire debere, et magis id ⁴³⁹ ratum acceptumque Deo fore, quod ⁴⁴⁰ per obedientiam, quam quod per propriam voluntatem sequuntur. *Ubi autem zelus et contentio*, ait Jacobus apostolus, *ibi inconstantia et omne opus pravum* ⁴⁴¹ (*Jac. III, 16*). Similiter in eo, quod nefarios quosdam patriæ civiumque prædones de regno, ubi quieti et pacifici esse noluerunt, quasi pestem bonorum expulit et exsulari coegit, ipsis, licet nescientibus, profecto consulit. Quo enim diuturnior nequam, eo graviorem et prolixior sibi comparabat pœnam. Quando autem boni quiescerent, si malorum furori nemo resisteret? Nimirum pepercit illis Deus, quibus hoc magna sua patientia et bonitate permisit, ut de pace et statu patriæ suæ absentes audirent, quod præsentibus nunquam videre vellent; felices, si bona sua saltem in peregrinatione cognoverint, et patriam cupierint ⁴⁴² de qua expelli non possent, ubi beati omnes pacifici, quoniam filii Dei sunt vocati. Talis itaque per Dei omnipotentis gratiam vir iste fuit, ut nec odio nec invidia ad persequendum eos qui tales erant ullo modo excitaretur, nec a miserendo aut parcendo miseris duritia aut crudelitate aliqua restringeretur, sed ut pastor sollicitus et verè dux populi Dei salutem omnium et utilitatem in omni quæsivit negotio; et quos ipse in via Dei duxit et docuit, ne a perversis seducerentur et in errorem mitterentur, strenue decertavit. Tantum autem aberat a sævitia, ut pro his etiam, quibus amarum aliquid pro qualitate factorum necessario inferebat, ipse frequenter amare fieret; ita gaudere cum gaudentibus, cum flentibus flere consuevit. Nam et qui hoc dixit, quemdam Satanae in interitum carnis tradere jussit, ut spiritus in die Domini salvus esse possit ⁴⁴³.

35. (955) Igitur cum jam prope esset summa dies et inelectabile tempus, quo Deus omnipotens, propitius terræ, populi sui ultus sanguinem, servorum suorum vindictam retribuere in hostes eorum, aggravata ⁴⁴⁴ est ultra modum et omnino intolerabiliter superbia ferocissimæ gentis Ungorum, seducta, credo, superioris omni successu ⁴⁴⁵. Siquidem, ut veracissime dictum est: *Ante ruinam exallatur cor* (*Prov. XVI, 18*), ibi ceciderunt omnes qui operabantur ⁴⁴⁶ iniquitatem ⁴⁴⁷. Prævenit hanc pressuram imminentem Ecclesiæ pax in placito ⁴⁴⁸ regali, quod in Arnstat (1941) habitum fuit, ex integro condita ⁴⁴⁹, et ex magna jam parte per imperatoris nostri fratrumque ejus sapientiam con-

firmata. Et revera tribus et linguis innotuit, quia Deus dissensionis non est, sed pacis (*I Cor. XIV, 33*); tantam ⁴⁵⁰ hujus initio operatus est salutem populo suo. Imperatoris quidem spiritus agitabatur in ipso, quia non erat ei tempus exercitum congregandi; sed fiduciam habuit per Christum ad Deum, qui potens est salvare in paucis sicut in multis (*I Reg. XIV, 6*). Aderat ibi Cuono, non jam dux sed miles, toto, ut putabatur, animo conversus ad pacem, quam paulo ante atrociter impugnabat; cilicio membra domans, Deum gemitibus, ut fertur, exorans, ut si sic ejus sancta voluntas existeret, permissa regi nostro et exercitui ejus victoria, cum ab impiis, quibus se prius male conjunxerat, permetteret trucidari, ut possit in perpetuum ab eorum consortio liberari. Imperator indici sanxit jejunium ipsa, quæ tunc erat, in vigilia sancti Laurentii martyris, per cujus interventum sibi populoque suo ipsum Deum poposcit esse refugium. Propositum suscepti operis negat, expedire bellum, primo sanctæ festivitatis diluculo susceptum, vix dum vespertino crepusculo, Deo misericorditer dispensante et pro suis pugnante, satis feliciter peractum, miserandum ⁴⁵¹ post victoriam Cuononis interitum, gloriosissimum imperatoris triumphum, regem ipsum barbarorum, duces et principes captivos, tropæa per totam regni ipsius latitudinem usque ad ejusdem gentis fines frequentissima: quæ omnia proprii industriam operis ad gloriam et laudem Dei omnipotentis expectant ⁴⁵².

36. Nos ut, a quo paululum defleximus, ad propositum redeamus, quid interea pius archiepiscopus Bruno, totius semper perosus malitiæ et indefatigatus justitiæ exsecutor, fecerit, disseramus. Cum videret se ad præstitutum diem seniori et fratri suo magno imperatori cum auxiliaribus copiis non posse occurrere, simulque esset ⁴⁵³ sollicitus, ne forte barbari bellum vitantes in Galliam suo juri commissam provinciam declinarent, — arbitratus sic se regno consulere votisque imperatoris sic amplius deservire — Liudollum prolem regiam, nepotem suum, convenit, ægrum ejus animum blanditiis ⁴⁵⁴ melle dulcioribus delinivit, statum pristinum, si quæ sua erant accuratius vellet attingere, repromisit. A quo postquam medicinalia sermonum et exhortationum suarum antidota non ut prius obliquis ambagibus declinari, sed solito avidius prægustari ⁴⁵⁵ et ad interiora pectoris recipi sensit, eum mox episcopii sui locum venerabilem, Bonnam videlicet, jucunde satis invitavit, jucundius suscepit, omni voluptate utriusque digna et

VARIE LECTIONES.

⁴³⁸ do 1. ⁴³⁹ ad corr. id 2. ⁴⁴⁰ quam 1. ⁴⁴¹ est add. 3. ⁴⁴² cuperent. ⁴⁴³ posset 3. ⁴⁴⁴ etenim 3. ⁴⁴⁵ successum 3. ⁴⁴⁶ operantur 1. 2. *Folc.* ⁴⁴⁷ deest 1. ⁴⁴⁸ ita correxi *Folcuino sufragante*; palatio *codd.* ⁴⁴⁹ condita 2. 3. *Folc.* ⁴⁵⁰ tanquam 3. *et Folcuinus.* ⁴⁵¹ miserandum 2. ⁴⁵² expectavit 3. ⁴⁵³ esse 1. ⁴⁵⁴ blandiens 2. ⁴⁵⁵ s. s. a. p. *desunt* 3.

NOTÆ.

(1941) Arnstadt in Thuringia; cf. ann. Augg. a. 954.

commoda cunctisque qui aderant gratissima, non immemor regiæ dignitatis, affectit. Qui dum adhuc simul essent, de his quæ in expeditione bellica, imo divina, virtute facta sunt, nuntios acceperunt. Institit nepotem patruus amplius consolari. Factum est in brevi instinctu hujus consilarii, ut filio suo, qui perierat et inventus est, imperator totam Italiam delegaret, et quod majus fuit, paternam firmissime pietatem impenderet. Ubi dum maxime placuit populo, viamque affectavit Olympo, repente flos ille integerrimus et robur regni tutissimum e medio excessit (957). Pater autem ejus inperator ac semper magnificus triumphator, post luctum consolatione recepta, cum fratre suo veterem necessitudinem nova consuetudine junxit; Coloniam venit; ibi se non tam fraternis deliciis, quam mutuis cum illo aspectibus, affatibus, et cunctis omnino jucundissimis usibus oblectavit. Nec defuit ibidem severa in improbos et importunos cives regni censura judicii, blanda item in bonos et mites piæ dominationis liberalitas. De statu regni rebusque ejus tutandis et dilatandis sedulo et strenue in commune consultum ⁴⁵⁶, ut de sancien- dis quibuslibet, aliis resecandis, cautissime ageretur, summo consilio provisum est.

37. Quæsivit interea summa diligentia pius pastor Bruno, veritatis assertor, Evangelii propaga- tor, navos et industrios viros, qui rem publicam suo quisque loco fide et viribus tuerentur. His ut neque consilium neque copiæ deessent, sedulo curavit. Quotquot etiam de principibus et regio- nariis prioribus, cæterisque quorum dispositio regni intererat, saluberrimis suis admonitionibus ad communis bonorum omnium utilitatis fœdus fide plena consenserant, hos ipse inter summos et familiares habebat, eisdem imperatorem, ger- manum suum, apprime conciliabat ⁴⁵⁷; pensans non temere a quodam sapiente dictum: « *Bonus, ubi negligas, signior, at ⁴⁵⁸ malus fit improbior.* » Archiepiscopum Treveris Henricum, magni meriti et summæ probitatis virum, qui Rutberto ⁴⁵⁹ ma- gnifico præsulî Colonie in gravi pestilentia, cum et imperator ibidem esset, defuncto successit, Wilhel- mum quoque, præcluis et gratissimæ excellentiæ archimandritam, nepotem suum, Fritherici Mogon- tiani antistitis successorem, ambos egregios, am- bos in Domini lege perfecte instructos, imperatori alterum consanguinitate, alterum probitate, utrum- que familiaritate conjunctissimos, ipse quoque imprimis summa veneratione colebat. Hos igitur tales tam illustres, tam certe sapientes et religiosos et in omnibus bonis artibus eruditos viros ad con- silium, ne fortè ipse per se, ut sunt humana, a tramite veritatis uspiam exorbitaret, frequenter adhibuit; hos cum ipso simul non solum in lec-

A tione, consilio et disputatione, sed etiam in acie vidimus providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Erat namque in occi- dentalibus Lotharici regni finibus velut indomita barbaries, ea quæ videbatur Ecclesiæ proles, felici- tati invidens alienæ, nec minus salutis suæ, despi- ciens paternæ blandimenta exhortationis, terrorem vix sentiens potestatis. Qui si juri suo permitte- rentur ⁴⁶⁰, suis perversi, sibimet ipsis pessimi vi- derentur. Ille vero ante omnia provido usus est mo- deramine discretionis, ut pro qualitate locorum et temporum in prælatione pastorum ⁴⁶¹ ad sapientis- simi imperatoris nostri imperium Dominici gregis paci et tranquillitati consuleret, illos nimirum cæ- teris præferens, quibus nequaquam esset incogni- tum, quid pastoris esset officium, quid mercenarii vitium, quid in ministerio susceptio ⁴⁶², quid in an- garia aut agendum esset aut sperandum; alios, ut quasi cortinæ hyacinthinæ interiora domus Do- mini ornarent; alios, ut quasi saga cilicina deforis violentiam tempestatum arcerent.

38. Libet meminisse quoddam hujus pii Patris pius et laudabile factum, quod in ipsis sacerdotii sui primordiis, ut pro luctu spirituque mœroris in oppressorum cordibus excitaret spem salutis, effecisse cognoscitur, quamvis hoc ipsum, ob inopiam recte dividendum, linguæ calumnianti fuit obnoxium. Quid enim non pervertit invidentia, qua nulla major esse videtur amentia? Siquidem Ratherus, Veronæ — quæ civitas est Italiæ — ordinatus præsul, cum ex quadam levi suspicione, ut mos est gentis illius, ab honore propriæ ⁴⁶³ sedis esset expulsus, Leodicensis ⁴⁶⁴ cathedræ vacanti, magna ejus industria, secundum statuta canonum, incardinatus est. Quod quidem propter abundantem doctrinam ⁴⁶⁵ et eloquentiam copiosam, qua inter sapientissimos florere visus est, non eidem solum Ecclesiæ cui præfuit, sed et mul- tis aliis circumquaque valde proficuum fore puta- tum est. Simul quia in illis partibus per zelum et contentionem, unde fieri solet inconstantia et omne opus prævum, quidam etiam sacerdotes Domini, ple- rumque, quod dictu nefas est, terrenæ plus justo confisi potentiæ, populum imperitum scandaliza- bant: sæpe dictus sæpeque dicendus domnus Bru- no, cui jam totius regni dispensandi cura immine- bat, ratus id quod verum fuit, hunc ejectum an- tehac et neglectum hoc tanto beneficio ad illud fidei et veritatis fœdus adduci, ut a nemine posset seduci, ita demum os loquentium inimica ob- struere posse credidit, si nulla occasio scandali ⁴⁶⁶ posset in eorum episcopo reperiri. Sed ad sui perniciem pars sinistra prævaluit; quidquid pro salute eorum gestum est, hoc sibi pestiferum æstimabant. Quid multa? Erratum est, sævitum

VARLÆ LECTIONES.

⁴⁵⁶ consilium 2. ⁴⁵⁷ consiliabat 2. ⁴⁵⁸ aut 1. 3. ⁴⁵⁹ ruotberto 2. 3. ⁴⁶⁰ ipsos quoque quos imprimis summa veneratione colebat *add.* 3. ⁴⁶¹ *deest* 3. ⁴⁶² suscepto 2. *deest* 3. ⁴⁶³ primæ L. ⁴⁶⁴ leodicensi 3. ⁴⁶⁵ abundantiam doctrinæ 3. ⁴⁶⁶ *deest* 3.

est, nec cessatum est, donec expulsionem ejus crudelitatis suae et nequitiae satisfacerent. Ablata est omnis spes restitutionis ejus; conspiratio eum gravissima facta est, quae nisi et hic penitus amoveretur, et in ⁴⁶⁷ eundem locum Baldricus, qui erat de magnatorum terrae illius prosapia oriundus, subrogaretur, sedari non posse visa est. Ad hanc sentinam tempestates undique innumeræ confluerunt, navis Ecclesiae laborante remige fluctuavit; gubernator ipse procellosae tempestatis impetum ferre non potuit. Cessit igitur; cessit, ne ⁴⁶⁸ vinceretur a malo, sed vinceret in bono malum; cessit adversantium voluntati, ut suo eos gladio jugularet sibi. Obstricti sunt sacramentorum fide spontanei, ut si accipere mererentur episcopum quem petebant, invicta exinde firmitate auctoritatem Ecclesiae et jus imperatorium tuerentur. At ne quid in ejusmodi negotio imperfectum restaret, quod curiosis alienarum rerum investigationibus scrupulum commoveret, cum imperatore germano suo id effecit, ut Rathero episcopo, his jam destituto, antiqua sedes Veronensis Ecclesiae redderetur (961).

39. Multa sunt alia et prope infinita, quae in brevi non in Lothariorum ⁴⁶⁹ tantummodo populo, quem ipse ex integro susceperat gubernandum, quem etiam, sicut in praesentiarum cernitur, ex inculto et fero peccatum reddidit et mansuetum, sed etiam per totum regnum gloriosissimi imperatoris sui in Dei rebus et salute totius populi strenuissime operatus est. Erat enim eidem omnino communis cura cum seniore et germano suo, quorum uterque de altero merito gloriabatur in Domino. (962) Praeterea Lotharium, sororis suae filium, de antiqua regum prosapia ortum, cum a sobrinis suis vehementer esset oppressus, mirifice eruit et exaltavit, nec cessavit, donec in locum patris sui regem constituit, ac majores ipso potentioresque Hugonis filios omnesque illius regni principes sub jugum ejus stravit; ita prospiciens universis, ut sub unius moderamine imperii omnes pariter et ab hostibus tuti, et inter se invicem possent esse pacati.

40. Imminet regno illi, quod reticendum non est, saeva clades, Nordmannorum gens, quibus in piratico latrocinio non sunt alii exercitiores. His ex magna jam parte praeda erat populus dissensione et civili pernicie assuetus. Quod illis superluerat, inter se domestica seditione consumpserant. Egit autem ^D provida dispensatio rectoris nostri, qui, quoniam hominem se esse intellexit, humani nihil alienum a se putavit (Terent. *Heaut.* I, 1, 25); egit, inquam, ut ad

A se quasi ad tutissimum portum confugerent omnes, qui quietem et pacem amarent. Ipsorum etiam barbarorum immanitatem et intolerandam dudum ferociam mitigavit. Siquidem eo tempore et rex eorum Haroldus (1942) cum magna suae multitudine gentis regi regum Christo colla submittebat, vanitatem respuit idolorum.

41. Erat imperatori filius adhuc tenellus, delicatissimae indolis et integerrimae voluptatis ⁴⁷⁰, obsequis pacis et gloria plebis. Hunc archiepiscopis patruo fratrique (1943) commandatum, ad custodiam regni Cisalpini reliquerat imperator, profecturus Romam et res totius Italiae ordinaturus. Caesar ipse futurus, electum summo consensu ab omni populo regem esse constituit, unxeruntque Ottonem aequivocum patris, Bruno archiepiscopus, Wilhelmus et Henricus caeterique sacerdotes Domini regem in Aquisgrani palatio, et exultavit maxima gratulatione populus dicens: *Vivat rex in aeternum!* Divisi sunt deinde ab alterutrum germani, pars semper invictum; et imperatore Alpes Penninas transeunte, remansit citra spectatus, atque incredibili pietate utrobique desideratus, pius pastor et archiepiscopus Bruno. Non longe post domino et fratri suo, quia ipsum per se ire non licuit, auxiliares copias non levem armaturam (1944) de Lothariorum populo misit. His praefuit Godelridus dux, quem ipse nutrit, vir sapiens et religiosus, amantissimus pacis, observantissimus aequitatis, imperatori per id tempus ad votum serviens, omnibus ⁴⁷¹ placens. Hic eodem tempore (1945) febre correptus, in magnam spem futurae quietis exspiravit. De cujus innocentia quodammodo securus, quasi testis et conscius vitae ejus, pius Pater Bruno, cum de pecunia dispensanda ageretur pro remedio animae illius, non valde eam talibus indigere asseruit. (965) Imperatoris praeterea reditum frater ejus nocte dieque sollicitus expectavit; redeunti in omni gloria laetus occurrit. Ejus enim ⁴⁷² eximia virtus, dignitas, et in eo negotio quod gessit fides et continentia; simulque cum ipso spem otii, et tranquillitatem animorum iudicia, leges, cum concordia populi regis et principum auctoritatem reductam aestimavit. Cujus consiliis omnibus, cum ipse nihil aliud dies ac noctes nisi de salute populi cogitaret, interfuit, et inter primos excelluit. Hic eidem gravissimus auctor ad constituendam, fidelissimus socius ad comparandam, fortissimus adjutor ad rem publicam perficiendam fuit.

42. Igitur cum in hoc sanctissimo studio imperator tricesimum regni sui, germanus ejus duodeci-

VARIAE LECTIONES.

⁴⁶⁷ *deest* 1. 2. 3. ⁴⁶⁸ *nec.* ⁴⁶⁹ *lothariorum* 2. 3. *sæpius.* ⁴⁷⁰ *voluntatis conjicit L.* ⁴⁷¹ *omnibusque* 2. 3. ⁴⁷² *deest.* 3.

NOTÆ.

(1942) Cognomine Blataand.
(1943) Scil. ejus (Ottonis II.) Brunoni et Wilhelmo.

(1944) Gravis armaturae equites, quibus hodieque Lotharingia antiqua excellit.
(1945) Obiit a. 964. Cont. Reg.

mum pontificatus sui ageret annum, nondum ⁴⁷³ nisi vix prælapsus ætatis quadragesimum, sanctam Pentecosten (1946) simul Coloniæ celebrantes, qua major mortalibus gloria concessa non est, sese invicem inter ⁴⁷⁴ sancta solemnum dierum officia una cum diva matre, sorore regina, nepotibus filiisque regibus, totaque illa Deo dilecta familia et cunctis regni senatoribus affuerunt. Constat enim nullum aliquando locum tanta celebritate, tanto splendore omnis generis hominum, ætatum, ordinum floruisse. Hanc itaque gloriosissimi Cæsaris ⁴⁷⁵ Augusti, et germani ejus, summi et incomparabilis viri Brunonis archiepiscopi, fidam Deoque placitam in omni voluntate et opere conjunctionem, hanc conspirationem in omni utilitate et honestate administranda et bene gerenda, hanc jucundissimam vitæ officiorumque omnium societatem, mors sæva, mors horrenda mors, inquam, sola diremit. Et revera, quamvis nihil atrocius videretur, nihil ⁴⁷⁶ tamen esse potuit, quod eam innocentius diremisset.

43. Ergo cum summus antistes Bruno senioris et fratris sui orientem versus euntis contubernia, ruens prius in oscula et flens largiter, reliquisset, pacataque omnia et quieta intra metas regni sibi creditas, agens Deo gratias, aspexisset: iterum iterumque suos omnes, clerum, populum ⁴⁷⁷, quæ agenda fuissent, admonuit; et mox in occidente Compendium adiit, ut ibidem nepotes suos ab invicem dissidentes ad concordiam revocaret, in fide et gratia stabiliret, Ecclesiæ religionem, regi honorem, et quæ sua essent dictante æquitatis ratione, annuente Domino, singulis confirmaret. Eo intentus negotio infirmari cœpit; et sic ⁴⁷⁸ Remensium civitate gravi corporis molestia detentus, quinto demum die postquam invasit, ægritudo eum prævenit. Quibus diebus in itinere non minus quam in hospitio, lectione assidua, nullo pene alio cibo refocillatus est. Interrogatus autem familiariter ab episcopo ⁴⁷⁹ Wicfrido (1947), ut ipse testis est, cujus morbi gravedine urgeretur, non morbum, sed dissolutionem sui corporis esse respondit. Episcopus itaque supradictæ metropolis dignissime eum recepit, humanissime tractavit; et in festivitate quidem, quæ tunc inerat, sancti Remigii, levius aliquantulum habuit, ita ut clientulis ejus et sociis spes esset recuperandæ salutis ejus. Ipse autem, vocatis episcopis qui simul cum eo venerant, Theoderico (1948) et Wicfrido, postulavit, ut ⁴⁸⁰ testamenti sui faciendi copiam ei facerent et adiutorium exhiberent ⁴⁸¹. Quod cum per dolenter et lacrymabiliter valde excusarent, valetudinem optatam in brevi pollicentes futuram, ille animi indu-

A stria, qua semper viguit, econtra renisus: « Dum tempus est, inquit, hoc fiat; multa nobis alia post hæc restant agenda. » Ingravata est deinde infirmitas et invaluit, jamque anhelitus intercluso faucium meatu vitalium lassitudinem præmonstravit. Tunc vocato notario, coram memoratis testibus testamentum suum ipse dictavit, res omnes quas habuit a sese, dum adhuc in bona spe viveret, abalienavit, dispersit, dedit pauperibus; quoque ordinandis exterioribus ecclesiarum Dei ædificiis congestit, in brevi secundum collatam sibi sapientiam, facta et corroborata cautione sua congrue et professione sua digne, divisit. Hoc qui legere ipse quaerit, inferius scriptum in promptu habebit. Ingenium, quod mundo corde et jugi exercitatione politum duo Dei reddidit ⁴⁸² et inlustre, illum ⁴⁸³, ut liquido apparet in ejus verbis, non defecerat in extremis.

44. Post hæc pauper Christi, collecta animi virtute, iterum semotim episcopos advocavit. Quibus assidentibus et interioribus factis, hæc verba gemitu exuberante et fletu inundante profudit ⁴⁸⁴: « Tria mihi videntur genera esse confessionis, quibus se cor hominis Domino Deo suo, renum testi et ⁴⁸⁵ scrutatori cordium, patefacit, non ut ipsi, qui nihil non novit, lucidius innotescat, sed ut ille, qui se parum novit, veracius semetipsum agnoscat, et aut Deum in benefactis laudet, aut se in malefactis accuset. Hoc cum semper fieri debeat—sic enim vigilare præcipimur, ne fur veniat ⁴⁸⁶ quando nobis incautis damnum illaturus irrepit (*Matth. xxiv, 42, 43.*)— Tum pulsante Domino domus per infirmitatis molestiam, necesse est, ut mens se quibus possit ⁴⁸⁷ viribus erigat, qua valeat intentione judici suo appropinquanti assurgat, sopitis terrenis desideriis spe ad superna flagret, bona perennia, etsi non meruit, minime tamen desperet, sibi diffidat, in Domino confidat. Ecce, fratres dilecti, sicut cernitis, pulsatur janua pectoris mei; vocor ad reddendam rationem operis mei. Si quid potestis, rogo, ferte præsidium, orationis vestræ porrigite manum. Incertus inter spem metumque feror; ut in neutram partem pronior inflectar, id vero enitendum est. Sed quæ sunt vires meæ? Misericordiæ remedium præstolor; in manu Creatoris mei sum; de me, quod ipsi placet, ut fiat exspecto. Bonum est confiteri Domino. Confessio et magnificentia opus ejus. Non enim aliquid boni, nisi ipso operante, fieri potest. Est autem quædam confessio, non peccata deplorans, misericordiam ⁴⁸⁸ tamen implorans; de qua per Psalmistam ex persona Domini dicitur: Sa-

VARIE LECTIONES.

⁴⁷³ nondum 1. ⁴⁷⁴ deest 3. ⁴⁷⁵ cesari 1. ⁴⁷⁶ n. 1. ⁴⁷⁷ populumque 2. 3. ⁴⁷⁸ deest 3. ⁴⁷⁹ ipso e. 2. ⁴⁸⁰ ut in 3. ⁴⁸¹ ei exhib. 2. ⁴⁸² reddit 1. 2. ⁴⁸³ illud 3. ⁴⁸⁴ perfudit 2. *sed corr.* ⁴⁸⁵ r. t. e. *et postea* l. i. s. u. i. q. s. p. n. *desunt* 3. ⁴⁸⁶ neq. 2. veniens (*deest* q.) 3. ⁴⁸⁷ potest 3. ⁴⁸⁸ tuam *add.* 2.

NOTÆ.

(1946) Aut Ottomen circa diem 23 Maii Colonia Ingelheimum reversum, post paucos dies Coloniæ iterum adiisse, aut, quod ægre credas, Ruotgerum errasse statuendum erit. Certe imperator die 23

Maii Ingelheimi, d. 25. Triburiæ, d. 2 et 8 Junii Coloniæ diplomata edidit.

(1947) Viridunensi.

(1948) Mettensi.

crificium laudis honorificabit me, et illic iter quo ostendam illi Salutare meum (Psal. XLIX, 23). Hoc Salutare, id est, Dominum Jesum, ore confiteor, et corde credo, quod Deus illum suscitavit a mortuis ⁴⁸⁹. Hic omnes thesauros sapientiæ et scientiæ absconditos agnosco. Hunc Dominum Jesum nemo potest dicere, nisi in Spiritu sancto; ante illum est omne desiderium meum, et gemitus meus ab eo non est absconditus. Dixi, confitebor adversum me injustitias meas Domino, quod est secundum genus confessionis lamentabile in peccatis. Tertium quod commendat beatus Jacobus apostolus: *Confitemini, inquit, alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem, ut Salvemini* (Jac. v, 16), hoc vobiscum domini et fratres mei, agere volo, hoc anxie quæro. Spero autem, quod advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum et ipse est propitiatio pro peccatis nostris. » Deinde postquam his se coram Domino totum effudit, corporis et sanguinis Dominici sacramentum, virtutis ⁴⁹⁰ ejusdem sacramenti non inscius, expetivit. Quod cum fuisset allatum, vir ille Domini, quid animo senserit, toto ⁴⁹¹ corpore prostratus ostendit. Refectus autem hac vitali alimonia, spe validior lectulo restitutus est, dies postquam non minus quam quinque in eodem corporis languore et spiritus fervore permansit.

45. Solemni vero die beatorum martyrum Gereonis et sociorum ejus jam vergente ⁴⁹², subito mentis excessu raptus, episcopis, ducibus, comitibus, et cunctis qui aderant, luctum movit ingentem. quia dissolutionem optatissimi corporis instare putabant præsentem. Ille, ut solebat, paululum convalescens tumultum manu sedabat, fletus et rugitus astantium mitigabat, majores et hoc ⁴⁹³ affatu ultimo digniores ex nomine vocabat: « Nolite, » inquit, « nolite, fratres, hac mea sorte tristari. Divinæ animadversionis judicio cunctis mortalibus imposita est ista conditio; non licet nolle, quod Omnipotens sanxit inevitabile. Tristibus istis in brevi læta succedunt, Illuc non assumpta vita, sed mutata in melius, pergo, ubi viros longe plures et clariores, quam hic unquam viderim, cito videbo. » Nec plura his locutus, lectulo fessa mox membra reposuit. Consuetum paulo post, luce adhuc integra, vespertinæ laudis officium, nocte jam profunda completorium ipse cum fratribus consummavit; Domino Deo suo sanctorumque ejus precibus sese quasi mox iturum attentius commendavit; iter suum magno illo viatico, sancto videlicet et unico redemptionis nostræ pignore, munivit; episcopos seipsumque et eos qui præsto erant benedictione consignavit. Ita tremendam dissolutionis suæ horam animo intento ad Creatoris sui imperium expectavit ⁴⁹⁴. Et in media nocte transacta, conversus nisu quo poterat ad episcopum Theoderi-

A cum nepotem suum: *Domine, inquit, ora!* et mox inter psallentes Domino et orantes nimiumque flentes spiritum exalavit ⁴⁹⁵. Quod in illo non potuit mori, redditum est Creatori; corpus autem ejus exanime, sicut ipse vivus præceperat, eodem die, id est v Idus Octobris, indefessi ejus comites levatum in feretro transferentes, octava ⁴⁹⁶ postea die ad angustam sedis ipsius metropolim Coloniam pervenerunt. Quorum adhuc nonnulli jurejurando et mirum in modum affirmando testantur, in longo illo itinere nullam pene lassitudinem aut laboris molestiam se sub tanto onere pertulisse. Unde autem ibant, quocumque ibant, quascunque et ⁴⁹⁷ gentes, quascunque terras attingerant, omnes mirabiliter hujus, ut eorum verbis utar, digni Deo viri merita in rempublicam, in imperatorem, in reges, in principes, in omnem populum, eximia, qua quisque facultate poterat, æstimabant.

46. Jam vero cum ejusmodi exsequiæ Coloniam adventarent, et hoc per omnem regni Lotharici populum fama nimis odiosa dispergeret, ita dissoluti sunt omnes, præsertim sanctissimæ sedis illius et Ecclesiæ alumni, quasi discessus tanti pastoris et obitus ejusdem esset Ecclesiæ funus. Nam secundum amplitudinem prioris consolationis tunc invaluit vis et magnitudo doloris. Flebant igitur ⁴⁹⁸ omnes, plerique donec exsicarentur in eis lacrymæ. Multi congelatis membris attoniti, in tanta orbitatis hujus miseria semetipsos ⁴⁹⁹ vivere obliti sunt. Ante omnes luctu se lacrymisque, magis autem interno dolore cordis affecit, qui hunc patrem patriæ præcæteris amavit, Folcmarus, memorabilis probitatis et industriæ diaconus ac prudens fidelisque hujus sanctæ Ecclesiæ protus et iconomus, quo nomine eum ipse pater, ut puta vicarium suum et sibi in omni negotio conjunctissimum, honorare consuevit; in quo solo tunc omnium desolatorum ⁵⁰⁰ ora oculi et animi versabantur, quorum certe omnium voluntate atque desiderio jam electus, licet nondum designatus, fuerat præsul. Huic pius pater absentem, quod eum nosset, ex nomine res suas omnes egenis et Ecclesiis episcopii sui distribuendas, præscius credo futuræ successionis, summo studio delegavit.

47. Est prope muros civitatis ecclesia, structura quidem et opere humilis, sed apostolorum nomine, in quorum veneratione consecrata perhibetur, insignis; in ea depositum pastoris sui corpus exanime sacerdotii velabant ⁵⁰¹ insignibus; quo paucis, nisi episcopis et quibusdam secundi ordinis sacerdotibus, patebat accessus. Inde mox elevatum, clerus et populus cantum planctumque permistum ingeminantes, in ecclesiam beatissimi Petri apostolorum principis, ubi sedes erat venerabilis, detulerunt. Noctem illam celeberrime in vigiliis et psalmodii, vix refocillatis corporibus, insomnem duxerunt. Mane autem facto,

VARIE LECTIONES.

⁴⁸⁹ me et — suscitavit *desunt* 3. ⁴⁹⁰ virtutem 2. 3. ⁴⁹¹ *deest* 3. ⁴⁹² vertente 3. ⁴⁹³ ad hoc 2. ⁴⁹⁴ ita — expectavit *desunt* 3. ⁴⁹⁵ exilavit 1. ⁴⁹⁶ nono 3. ⁴⁹⁷ *deest* 2. 3. ⁴⁹⁸ *deest* 3. ⁴⁹⁹ semetipsis 2, 3. ⁵⁰⁰ desolatorum 1. ⁵⁰¹ vallabant 3.

convenit universa civitas, et eorum, qui de ⁵⁰² diversis provinciis et regnis subita fama exterriti advenerunt, innumerabilis multitudo. Adfuit Treverensis archiepiscopus et Leodicensis antistes (1949). Processerunt in medium episcopi Teodericus et Wicfridus (1959), testes ultimæ sanctionis ejus et legationis. quam filiis suis ibidem Deo militantibus misit. Lectum est testamentum ejus in presbyterio venerabili ante altare sanctissimi Petri; recensita sunt et ea, quæ pio quidem et sollicito in Dei rebus animo rogavit et jussit, sed scribenda non censuit, videlicet ut anno illo toto per singulos dies ⁵⁰³ nunquam minus quam libra denariorum ⁵⁰⁴ integra in usu pauperum erogari deberet.

48. Deinde secundum postulationem et desiderium cordis ejus, quo flagrabat in extremis suis, suasum est clero sanctissimo, ut volenti animo corpus ejus transferri permitterent ad monasterium monachorum, quod in honore sanctorum martyrum Pantaleonis, Cosmæ et Damiani atque Quirini extra urbis muros non solum tunc construxit, sed adhuc usque consilio et providentia sua construit et ordinare non cessat, gubernante Deo insignia bonæ voluntatis ejus per sanctorum merita, quorum illuc et reliquias advexit et patrocinia sibi religiosa et sedula supplicatione providit. Assenserunt promptissima voluntate omnes ad omnia quæ operavit; solum illud difficillime persuasum est, ut de summo sacratissimæ sedis ejus loco corpus abduceretur exanime. Lugebant quasi iterum destituti, non audentes post longam deliberationem vel in hoc resistere ejus religiosissimæ voluntati. Deductus est pastor ab ovibus, dici non potest, quibus lamentis et questibus. Sepultus est in ecclesia beatorum martyrum xiv Kalendas Novembris, ubi usque hodie perspicue monstratur, quantus fuerit in oculis bonorum omnium. Quem postea amiserunt, qualis fuerit, et ⁵⁰⁵ boni et mali lucidius agnoverunt. Frequentant locum sepulturæ ejus; certatim memorant, quid fecerit, quid docuerit, qualis vixerit, qualis obierit. Modo pro illo orant, modo, ut ipse pro se orare dignetur, rogant. Signa non quærunt, vitam attendunt, doctrinam recolunt; futurum in eo aut sibi aut posteris suis magnum aliquid pollicentur. Denique omnes ejus monumentis, sicut olim per vivum, ita nunc per mortuum ad Dei laudem et gloriam excitantur.

49. Testamentum domni et in Christo venerandi Brunonis archiepiscopi, feliciter ⁵⁰⁶. Bruno servus

A Christi, filiis suis Coloniae Deo militantibus. Quæ in animum induxi de rebus quæ divina mihi commisit munificentia dispensandis, vestro reborari iudicio, inniti testimonio, si ipsum me ⁵⁰⁷ præsentem hæc Deus vobiscum ⁵⁰⁸ communicare non siverit, dignissimum statui scripto ad vos perlato ⁵⁰⁹. Eapropter ex sententia fratrum nostrorum Theoderici, Wicfridi, qui et ipsi alumni vestri sunt, cuncta consciscite, recte Deo volente cuncta transagite, et quidquid thesauri nostris opibus illati ⁵¹⁰ ecclesiæ — quidquid enim est ⁵¹¹, clavibus hujus Evizonis viri illustris ⁵¹², kimiliarchi sancti Petri, custoditur, præter si quid a ministris nondum ⁵¹³ relatum sit — ne quid ab Ecclesia divisum esse videretur, sub testimonio Christi et Ecclesiæ, ante altare sancti Petri, palam domno Popone ⁵¹⁴ proto et iconomo Ecclesiæ nostræ congesta diligentique ratione inspecta, vasa aurea et pretiosiora quæque in ministerio sanctæ Dei genitricis Mariæ et beati Petri apostoli in ipsa ecclesia ⁵¹⁵ in perpetuo usu perpetuo consecrentur. Ceppam auream, sigillum et scutellam ⁵¹⁶ Græcam, quæ penes ⁵¹⁷ nos sunt, beato Pantaleoni; candelabra præterea quæ in ministerio nostro sunt quotidiana, equitem argenteum a Magontiaci ⁵¹⁸ archiepiscopo datum, pallia decem optima, vasa decem argentea ex melioribus, libras centum ad claustrum perficiendum, trecentas ad ecclesiam ampliandam, cortinam latiore, mensalia tria, tapetia tria, scamnalia totidem, mappas triginta, insuper equarum quidquid nobis fuerit, ipsis quæ ecclesiæ repertæ sunt exceptis, villas ⁵¹⁹ quas Ecclesiæ nostræ acquisivi, Langalon (1951) juxta Rhenum, Welebetti, Heingelon 520, Lidron, Vishem (1952), quam Mosa alluit; domum quoque sobriini nostri Mertensis episcopi, et villam Havingan ⁵²¹, insuper quidquid de rebus Ecclesiæ nostræ tenet, trado. Detur etiam usui monachorum tertia pars hujus anni fructuum, ad usus nostros elaboratorum ⁵²². Jerichomium ⁵²³ (1953) loco competenti ad nutum abbatis non longe a cœnobio constituatur; cui quidquid prædii nobis tuiti est, Leresfelt præter ⁵²⁴ in Saxonia usque ⁵²⁵ situm, et ⁵²⁶ quidquid Gevehardus quondam Bonnensis præpositus juxta Mosellam scitur habuisse, confero. Et ut hoc bona venia nostri senioris et successoris fieri queat, pro utriusque nostrum remedio, Ruothinge (1954), quod Ecclesiæ ⁵²⁷ rebus opera nostra augmentatum est, ut libet, utatur. Instar oratorii, quod beato Privato construimus ⁵²⁸ juxta altare sancti Martini in occi-

VARIAE LECTIONES.

⁵⁰² deest 3. ⁵⁰³ deest 1. ⁵⁰⁴ deest 3. ⁵⁰⁵ deest 3. ⁵⁰⁶ hæc inscriptio deest 3. ⁵⁰⁷ ne 1. ⁵⁰⁸ nobiscum 1. ⁵⁰⁹ scil. communicare. ⁵¹⁰ allati 3. ⁵¹¹ e. e. desunt 3. ⁵¹² illustri 1. ⁵¹³ mundum 3. ⁵¹⁴ poppone 2. 3. et infra. ⁵¹⁵ ecclesiæ 1. ⁵¹⁶ scutulam 2. ⁵¹⁷ pene 1. ⁵¹⁸ magentino 2. magontio 3. ⁵¹⁹ villis 2. 3. ⁵²⁰ heingilon 3. ⁵²¹ baningan 2. 3. ⁵²² elaboraturum 2. ⁵²³ lerichomium 3. ⁵²⁴ preterea 3. ⁵²⁵ usque ad 3. — an in Saxonia adquisitum? ⁵²⁶ I. p. i. s. u. s. et manu correctoris 1. ⁵²⁷ e. nostræ 2. ⁵²⁸ construximus 3.

NOTÆ.

(1949) *Eureraclus qui et Euercar* glossa codicis sæc. xi.

(1959) *Virdunensis episcopus* glossa sæc xi.

(1951) *Langel infra Bonnam*.

(1952) *Wessem supra Ruremondam*.

(1953) i. e.

(1954) *Rædlegen?*

dente ecclesie, beato Gregorio magno martyri, qui recens adductus est, fiat, ubi sacratissimum corpus ejus recondatur. Huic fundando centum libræ legentur. Cuppas aureas fratribus nostris ad sanctum Petrum, libras viginti, cortinam, mensalia duo, scamnalia totidem. Ad sancti Gereonis altare urcei magni, pallia duo, tapete ex majoribus: fratribus naves et libræ duodecim, mensale et scamnalia duo. Ad altare sancti Severini consummandum quatuor libræ auri; fratribus libræ octo, vasa duo, mensale, scamnalia duo. Sancto Cuniberto scutulæ duæ. Sanctis ⁵²⁹ Ewaldis duobus pallia tria; fratribus vasa duo, libræ octo, mensale, scamnalia duo, tapete unum. Sancto Andræ libræ triginta, pallia quatuor, totidem vasa, candelabra duo; fratribus libræ sex. Beato Elifio martyri sancto Martino confessori conferatur tantundem; prædium præterea Solagon per precariam nostræ Ecclesie acquisitum. Ad sanctæ Mariæ altare vasa duo ex melioribus; monasterio et claustro perficiendo libræ centum, cortina, scamnalia duo, mappæ totidem. Ad altare sanctæ Cecilie auri libræ tres, cortina, candelabra duo, vasa duo, tapete unum, scamnalia duo; in consummando monasterio libræ quinquaginta. Collegio illius monasterii libræ decem, mensale. Ad Sanctas Virgines

A vasa duo, candelabra duo, pallia duo, cortina, tapete ⁵³⁰ unum, scamnalia duo. Sanctis monialibus ⁵³¹ libræ decem, mensale. Altari sanctorum martyrum, Casii et Florentii, auri libræ duo, baccina quæ penes nos sunt, cuppæ duæ, pallia totidem; fratribus libræ decem. Sancto Victori et collegio tantundem, monasterio et claustro Sosacio (1955) fundando libræ centum; altari sex vasa, pallia totidem, tapete unum ex majoribus, scamnalia duo, cappa et casula ex nosteis, prædium præterea quod Wodilo de precario ⁵³² nostro dedit, illud etiam quod domnus popo Richildinchuso (1956) et Arvite (1957) nobis satis naviter acquisivii ⁵³³.

Fundite corda preces, lacrymosas mittite voces;

Ecce pater patriæ conditus in silice,

B Regia progenies, terras memoranda per, omnes,

Bruno pacificus, vir bonus atque pius.

Archos antistes cui data ⁵³⁴ Colonia sedes,

Visus erat cunctis charus ubique bonis.

Offendit tenebras lux vivacissima tetras;

Invida lingua tacet, laus modo vera placet.

Non fuit hic mundus tam raro munere dignus

Raptus ab hoc nævo, jam fruitur Domino.

Idus Octobris quinto præsul duodennis ⁵³⁵

Vitæ concessit, spes comes alma fuit ⁵³⁶.

VARIE LECTIONES.

⁵²⁹ sancti 1. ⁵³⁰ tapetum 2. *et infra.* ⁵³¹ sanctimon. 3. ⁵³² precatio 1. 2. precatu 3. ⁵³³ explicit vita domni Brunonis archiepiscopi 3. *epitaphium deest.* ⁵³⁴ clara 2. 3. ⁵³⁶ hic, 2. *addit:* Bruno pius. Quod de casula mandastis domni Brunonis, eam fuisse non dubitetis, quam nostri priores Engilbertus et cæteri ipsius nomine in maxima habuerant, veneratione, eaque semper usi sunt in obitu (obitu *cod.*) sollempni commemoratione.

NOTÆ.

(1965) Scæst.
(1956) Recklinghausen.

(1977) Erwitte.

VITA BRUNONIS ALTERA ⁵³⁷.

1. Henrico (1958) primo et piissimo rege de medio facto, qui pro sui inineffabili clementia prudenti que rei publicæ administratione omni mundo famosus, et pater patriæ dictus est, filius ejus Otto primus divina dispositione in locum patris favorabili totius curiæ acclamatione exoptatissimus ⁵³⁸ imperator successit. Postquam autem consecratus esset in regem, præfecit fratrem suum Henricum ducem super Bajowariorum gentem. Sanctus vero Bruno, ætate minimus, sed honestate morum haud infimus, adhuc degebat sub censura litteralis disciplinæ, et læta indole de die in diem proficiebat in Christi servitute. Cum autem profecisset ætate et sapientia, rex adjunxit eum sibi per amorem fraternitatis in ministerium archicapellani. Millies interea

C per dies cogebatur calamitosis patrocinari, consu- lere afflictis, opem ferre miseris. Quæ omnia sic administrabat, ut refugium factus egenis omnibus videretur. Nihilominus ab omnibus calumnia qualibet oppressis hoc asilum unicum petebatur. Exemplar ibi sapientiæ, pietatis et justitiæ supra hominum memoriam eminebat.

2. Hoc tempore Wicfridus agebat regimen Coloniensis Ecclesie, Richarius vero Leodicensi præsidebat cathedræ; quorum canonica et spirituali provisione status sanctæ florebat Ecclesie. Ea tempestate dux erat, Kuono nomine, cui ob soliditatem sæpius expertæ fidei atque multiplicatam jugis obsequii idem rex Otto delegaverat provinciam totius Lotharingiæ.

VARIE LECTIONES.

⁵³⁷ *ex codice* 3. ⁵³⁸ favorali t. c. a. exoptantissimus *cod.*

NOTÆ.

(1958) *ex Ruotgero cap. 5.*